

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Географічний факультет
Кафедра туризму

Допущено до захисту
Завідувач кафедри туризму

проф. Мальська М.П.
„_____” _____ 2025 р.

Леонтъєв Андрій Віталійович

**Принципи сталого розвитку як інструменти подолання овертуризму в
Чеській Республіці**

Магістерська робота

Спеціальність 242 Туризм і рекреація

Спеціалізація – Міжнародний туризм

Науковий керівник –
кандидат географічних
наук, доцент
Красько Анна Богданівна

(підпис магістра)

(підпис)

ЛЬВІВ – 2025 рік

Львівський національний університет імені Івана Франка

Географічний факультет

Кафедра туризму

Пояснювальна записка

до магістерської (кваліфікаційної) роботи

Магістр

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему :

**Принципи сталого розвитку як інструменти подолання овертуризму в
Чеській Республіці**

Виконав:

студент II курсу, групи ГРТМ-22с
Спеціальності 242 Туризм і рекреація

ОПП Міжнародний туризм

(шифр і назва напрямку)

Леонтъєв А. В.

(прізвище та ініціали)

Керівник доц. Красько А. Б.

(прізвище та ініціали)

Рецензент доц. Наконечний Ю. І.

(прізвище та ініціали)

ЛЬВІВ – 2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОВЕРТУРИЗМУ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ	6
1.1. Основні аспекти принципів сталого розвитку.....	6
1.2. Феномен овертуризму: причини, наслідки та тенденції поширення.....	11
1.3. Впровадження принципів сталого розвитку в туристичній сфері.....	18
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА ПРОЯВІВ ОВЕРТУРИЗМУ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ	24
2.1. Сучасний стан розвитку туризму.....	24
2.2. Прояви овертуризму в туристичних центрах.....	35
2.3. Вплив овертуризму на туристичні дестинації.....	41
РОЗДІЛ 3. ДОСВІД ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ У ВПРОВАДЖЕННІ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	44
3.1. Аналіз передумов для сталого розвитку в туристичній сфері.....	44
3.2. Характеристика та тенденції розвитку сталого туризму.....	48
3.3. Ключові проблеми та бар'єри у розвитку сталого туризму.....	53
РОЗДІЛ 4. РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ОВЕРТУРИЗМУ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ.....	57
4.1. Формування рекомендацій для уряду та місцевих органів влади.....	57
4.2. Розробка практичних рекомендацій для туристичних операторів та бізнесу.....	68
4.3. Соціально-економічне обґрунтування та прогнозування ефекту від впровадження запропонованих рекомендацій.....	72
4.4. Оцінка ризиків та можливих обмежень реалізації запропонованих рекомендацій.....	76
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах глобалізації та стрімкого розвитку індустрії туризму проблема сталого управління туристичними потоками набуває особливої ваги. Одним із найбільш актуальних викликів для туристичних регіонів є явище овертуризму, що проявляється у надмірному скупченні туристів у популярних місцях, перевантаженні інфраструктури, деградації природного середовища та зростанні соціальної напруги серед місцевого населення. Чехія, як одна з провідних туристичних дестинацій Центральної Європи, зокрема місто Прага, дедалі більше стикається з негативними наслідками неконтрольованого туризму. У цьому контексті особливої актуальності набуває впровадження принципів сталого розвитку як ключового інструменту для досягнення балансу між збереженням природних і культурних ресурсів, задоволенням потреб туристів та забезпеченням якості життя місцевих громад. Наукове осмислення та практична імплементація цих принципів у туристичну політику Чехії є важливим кроком до формування більш відповідальної, екологічно безпечної та соціально орієнтованої моделі розвитку туризму, що визначає актуальність обраної теми магістерського дослідження.

Попри те, що Чехія вже здійснює кроки у напрямку впровадження принципів сталого розвитку в туристичну галузь, ці заходи наразі мають переважно фрагментарний характер. Водночас, існує потреба в більш комплексному та системному підході на національному рівні, який би охоплював усі складові сталого туризму – економічну ефективність, соціальну справедливість та екологічну відповідальність. Без чіткого стратегічного бачення, активної міжсекторальної співпраці та участі місцевих громад ризики, пов'язані з овертуризмом, лише посилюватимуться. Саме тому подальше дослідження можливостей і механізмів глибшого впровадження принципів сталого розвитку в управління туризмом є не лише актуальним, а й вкрай необхідним для забезпечення збалансованого розвитку туристичної сфери Чехії у довгостроковій перспективі.

Метою магістерської роботи є обґрунтування можливостей та механізмів застосування принципів сталого розвитку як ефективного інструменту для подолання негативних наслідків овертуризму в Чехії, а також розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення туристичної політики на національному та регіональному рівнях з урахуванням економічних, соціальних та екологічних чинників сталості.

Для досягнення поставленої мети були вирішені наступні **завдання**:

- охарактеризувати основні аспекти принципів сталого розвитку;
- дослідити феномен овертуризму, його причини, наслідки та тенденції поширення;
- з'ясувати особливості впровадження принципів сталого розвитку в туристичній сфері;
- оцінити сучасний стан розвитку туризму в Чеській Республіці;
- визначити прояви овертуризму в туристичних центрах Чеської республіки;
- проаналізувати вплив овертуризму на туристичні центри Чеської Республіки;
- розглянути досвід Чеської Республіки у впровадженні принципів сталого розвитку в туристичну сферу.

Об'єктом дослідження є процес овертуризму в Чеській Республіці.

Предметом дослідження є принципи сталого розвитку як інструмент боротьби з процесом овертуризму.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети та завдань у роботі було використано загальнонаукові теоретичні та емпіричні методи дослідження. Для розкриття сутності таких понять як «овертуризм», «сталий розвиток» та поділу їх на ключові аспекти застосовувався метод аналізу, а для їх об'єднання та формування цілісного розуміння – метод синтезу. Для оцінки стану розвитку туристичного ринку Чехії та обробки кількісних даних використовувався статистичний метод. Для співставлення різних адміністративних одиниць Чеської Республіки було застосовано методи порівняння. Так як детально

вивчався досвід конкретної країни, ключовим методом був ситуаційний аналіз, або ж кейс-стаді (case study). Для розробки ймовірного варіанту розвитку подій при дотриманні запропонованих рекомендацій використовувався метод прогнозування.

Джерельна база дослідження була сформована з урахуванням специфіки та відносної новизни ключового об'єкта аналізу – явища овертуризму, та предмету дослідження – принципів сталого розвитку. З огляду на те, що ці поняття є доволі новими та почали активно використовуватись в останні десятиліття, через негативні наслідки процесу надмірного туризму та потребу переходу на сталий розвиток задля їх запобігання, обсяг наукових джерел є обмеженим. З цієї причини теоретична частина роботи базується переважно на іноземних англомовних джерелах – наукових статтях, публікаціях міжнародних організацій. Водночас, для аналізу туристичного ринку Чеської Республіки здебільшого використовувались внутрішні джерела – спеціалізовані статті чеських авторів, офіційні статистичні дані, матеріали, опубліковані на сайтах державних туристичних організацій. Таким чином, застосована двокомпонентна структура джерельної бази забезпечила цілісність дослідження.

Апробація результатів дослідження. Актуальні на сьогоднішній день результати досліджень магістерської роботи апробовані на XIX -ій Міжнародній науковій конференції «Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід» (Львів, 2025 р.), а також на науково-практичній конференції «Контексти активного туризму» (Львів, 2024).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 4 розділів, висновків та списку використаних джерел. Основний текст роботи становить **86 сторінок**. Робота містить 7 таблиць та 7 рисунків. Список використаних джерел налічує 37 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОВЕРТУРИЗМУ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

1.1. Основні аспекти принципів сталого розвитку

Сталий розвиток (Sustainable Development) — це збалансована модель функціонування суспільства, ключовою метою якої є гармонійне поєднання економічного прогресу, забезпечення соціальної справедливості та збереження екологічної рівноваги [1].

Універсальним і найбільш цитованим визначенням сталого розвитку є формулювання, яке міститься у звіті **Міжнародної комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку (Комісія Брундтланд)** 1987 року "Наше спільне майбутнє": "**Сталий розвиток** – це такий розвиток, що задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби"[2]. Документ став відповіддю на глобальні виклики 1970–1980-х років — економічні кризи, виснаження природних ресурсів та соціальну нерівність.

Сталий розвиток ґрунтується на концепції **Трьох Стовпів (Трьох Вимірів)**, які включають економічну, соціальну та екологічну сфери. Ці сфери повинні розвиватись в гармонії, а не за рахунок одна одної. Детальний огляд цих трьох сфер, мети їх інтеграції в єдину модель розвитку та конкретні приклади інтегрованих рішень наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Сфери моделі сталого розвитку [3]

Сфера сталого розвитку	Основна мета інтеграції	Приклади інтеграції
Економічна	Створення ефективної та стабільної економіки без шкоди для інших сфер.	Використання відновлюваних джерел енергії , що зменшують операційні витрати та шкоду навколишньому середовищу.

Продовження таблиці 1.1

Соціальна	Забезпечення справедливості, рівності та добробуту.	Програми соціальної інклюзії , що забезпечують доступ до освіти та медичних послуг для усіх верств населення, сприяючи економічному зростанню.
Екологічна	Збереження біорізноманіття, захист природних ресурсів та клімату.	Впровадження принципів циркулярної економіки (переробка та повторне використання), що зменшує кількість відходів та підвищує ресурсоефективність.

Сутність сталого розвитку полягає у зміні традиційної парадигми розвитку (яка фокусувалася лише на економічному зростанні) на комплексну, збалансовану модель, що забезпечує довгострокове процвітання людства в межах планетарних можливостей.

Основною метою та фундаментальним принципом сталого розвитку є забезпечення балансу між потребами сучасників та майбутніх поколінь, відомий як **принцип справедливості**. Він складається з **внутрішньогенераційної** та **міжгенераційної** справедливості. Його суть полягає в раціональному використанні ресурсів задля досягнення високого рівня добробуту та збереженні цих ресурсів, а також екосистем, необхідних для існування наступних поколінь [4]. Цей принцип вимагає відмови від короткострокових вигод (наприклад, надмірна експлуатація нафти, вирубка лісів) заради збереження довгострокової життєздатності планети.

Одним із наріжних каменів ідеї сталого розвитку також є **принцип обережності**. Він тісно пов'язаний з міжгенераційною справедливістю, оскільки має на меті запобігти спричиненню незворотніх збитків сьогодні, щоб захистити від них майбутні покоління.

Реальні приклади його застосування охоплюють різні сектори — від охорони здоров'я та регулювання хімічних речовин до управління природними

ресурсами та глобальної кліматичної політики. Нижче наведено конкретні ситуації, коли принцип обережності є вирішальним аргументом для прийняття рішень, які мають на меті захист навколишнього середовища та забезпечення сталого розвитку:

- заборона або обмеження використання певних речовин;
- регулювання Генетично Модифікованих Організмів (ГМО);
- кліматична політика та перехід на зелену енергетику;
- управління рибальством.

Дані принципи є тією етичною основою, на яку має опиратись наше покоління задля запобігання негативних екологічних наслідків. Однак, для забезпечення довгострокової стійкості цього недостатньо. Потрібний комплексний план дій, який не тільки допоможе уникнути потенційних загроз, а й представить стратегію вирішення наявних проблем.

Саме таку програму пропонує ООН для міжнародної спільноти. **Цілі сталого розвитку (ЦСР)** або ж **Глобальні цілі** – це план із 17 конкретних цілей та 169 завдань, які перетворюють етичні принципи (справедливість, обережність) на конкретні завдання для населення планети. Вони були ухвалені державами-членами ООН у рамках Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року. Перелік цілей та їхній зміст представлений у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Цілі сталого розвитку та їхня характеристика [5]

Номер цілі	Ціль сталого розвитку	Характеристика цілі
1	Подолання бідності	Подолання бідності у всіх формах і всюди
2	Подолання голоду	Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, покращення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства
3	Міцне здоров'я	Забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку
4	Якісна освіта	Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх
5	Гендерна рівність	Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат

Продовження таблиці 1.2

6	Чиста вода	Забезпечення наявності та сталого управління водними ресурсами та санітарією
7	Доступна та чиста енергія	Забезпечення доступу всіх людей до прийнятних за ціною, надійних, сталих і сучасних джерел енергії
8	Гідна праця та економічне зростання	Сприяння безперервному, всеохоплюючому і сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх
9	Промисловість, інновації та інфраструктура	Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям
10	Скорочення нерівності	Скорочення нерівності всередині країн і між ними
11	Сталий розвиток міст і громад	Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів
12	Відповідальне споживання та виробництво	Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва
13	Пом'якшення наслідків зміни клімату	Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками
14	Збереження морських ресурсів	Збереження та стале використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку
15	Захист та відновлення екосистем суші	Захист і відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення та повернення назад процесу деградації земель і зупинення втрати біорізноманіття
16	Мир, справедливість та сильні інститути	Сприяння розбудові миролюбного і всеохопного суспільства задля сталого розвитку, забезпечення всім доступу до правосуддя і створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях
17	Партнерство заради сталого розвитку	Зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку

ЦСР вперше об'єднали три основні аспекти сталого розвитку – економічний, екологічний та соціальний – в одну площину. Вони є цілісними та неподільними, і їхній зв'язок найкраще пояснюється через ключову концепцію «5 Р» (П'ять вимірів) (табл. 1.3). Концепція 5 Р є ідейним фундаментом, який об'єднує 17 Цілей сталого розвитку. Це п'ять критично важливих сфер, що лежать в основі Порядку денного до 2030 року.

Таблиця 1.3

Виміри концепції «5P» та їх зміст [5]

Вимір(P)	Назва англійською	Зміст	Пов'язані ЦСР
Люди	People	Покінчити з бідністю та голодом у всіх їхніх формах та вимірах, а також забезпечити гідність та рівність.	Ціль 1 (Подолання бідності), Ціль 2 (Подолання голоду), Ціль 3 (Здоров'я), Ціль 4 (Освіта), Ціль 5 (Гендерна рівність).
Планета	Planet	Захистити планету від деградації, у тому числі шляхом сталого споживання та виробництва, раціонального управління природними ресурсами та вжиття термінових заходів щодо зміни клімату.	Ціль 6 (Вода та санітарія), Ціль 12 (Відповідальне споживання), Ціль 13 (Клімат), Ціль 14 (Океани), Ціль 15 (Екосистеми суші).
Процвітання	Prosperity	Забезпечити, щоб усі люди могли жити заможним і повноцінним життям, і щоб економічний, соціальний і технологічний прогрес відбувався в гармонії з природою.	Ціль 7 (Енергія), Ціль 8 (Гідна праця та економічне зростання), Ціль 9 (Інновації та інфраструктура), Ціль 10 (Скорочення нерівності), Ціль 11 (Сталі міста).
Мир	Peace	Сприяти побудові миролюбних, справедливих і відкритих суспільств, вільних від страху і насильства.	Ціль 16 (Мир, справедливість та сильні інститути).

Продовження таблиці 1.3

Партнерство	Partnership	Мобілізувати засоби, необхідні для реалізації Порядку денного, за допомогою глобального партнерства, заснованого на дусі глобальної солідарності, що зосереджується на потребах найбільш вразливих.	Ціль 17 (Партнерство задля досягнення цілей).
-------------	-------------	---	---

Концепція «5 Р» функціонує як цілісна міждисциплінарна основа, яка забезпечує системний підхід до реалізації ЦСР. Вона акцентує на невід’ємній взаємозалежності економічного, соціального та екологічного вимірів, що є необхідною умовою для формування стійких і справедливих глобальних систем.

Сталий розвиток є не просто екологічною політикою чи переліком цілей та завдань, це принципова зміна моделі світогляду, відмова від застарілої лінійної моделі економічного зростання. Список ЦСР є обов’язковою вимогою для виконання задля стійкого розвитку людства. Принципи справедливості та обережності виконують роль морального орієнтира та вказують на те, що без забезпечення рівності між поколіннями жодна мета не буде стійкою. Гармонія між економічною життєздатністю, соціальним добробутом та екологічною стійкістю є визначальною умовою для успішної реалізації сталого розвитку, який є неможливим без забезпечення постійного балансу між цими трьома ключовими сферами.

1.2. Феномен овертуризму: причини, наслідки та тенденції поширення

Туризм як глобальне соціально-економічне явище характеризується наявністю як позитивних, так і негативних аспектів[6]. З одного боку, він є рушійною силою економічного зростання, джерелом розвитку та культурного обміну, а з іншого – носієм значних ризиків. Хоч масові подорожі генерують великі прибутки, водночас вони створюють колосальне навантаження на інфраструктуру та природні ресурси, до того ж чинять соціальний та

економічний тиск на місцеві громади. Політичні фактори також відіграють значну роль у розвитку туризму[7].

Це стрімке та часто неконтрольоване зростання туристичних потоків призводить до виникнення соціально-екологічної проблеми, відомої як **овертуризм** [8]. Овертуризм (англ. overtourism – надлишковий туризм) – це термін запатентований консалтинговою компанією «Skift.Inc»[9].

Європейський парламент визначив **овертуризм** як «ситуацію, за якої вплив туризму в певний час і в певних місцях перевищує фізичні, екологічні, соціальні, економічні, психологічні та/або політичні пороги можливостей»[10].

Виділяють три взаємопов'язані області, в рамках яких можна описати таке явище, як овертуризм [11]:

— **зростання (growth)**: даний параметр пов'язаний із зростанням значимості туризму за останні кілька десятиліть у світі;

— **концентрація (concentration)**: зростання та збільшення кількості туристичних потоків зумовили концентрацію тих, хто прибуває в основні туристичні дестинації, що, у свою чергу, призвело до їх переповненості, зниження пропускної спроможності та порушення екологічної стійкості;

— **управління (governance)**: проблема овертуризму розглядається з урахуванням управління ресурсами територій, відносин з авіаперевізниками-лоукостерами та впливу сучасних технологій на зростання турпотоку.

Задля повного розуміння явища овертуризму потрібно проаналізувати джерела його формування, тобто визначити ряд причин, які сприяли тому, що зростання кількості подорожей вийшло за межі стійкості. Ключові причини надмірного туризму можна окреслити за трьома основними групами факторів: економічні, технологічні та соціальні, управлінські та планувальні.

Економічні фактори

Зростання кількості сімей середнього класу на додачу зі зниженням цін на авіаперельоти зробило подорожі доступними для більшої частки людей, ніж це було раніше. Ще одним чинником полегшення подорожування є розвиток платформ спільного проживання(Airbnb-ефект). Популярність короткострокової

оренди житла призводить до витіснення місцевих, перетворюючи житловий фонд на готель[12].

Місцеві економіки, стаючи залежними від туристичних надходжень, починають залучати ще більше туристів, не зважаючи на наслідки. Здебільшого це притаманно острівним державам, як наприклад Мальдіви, або містам чи районам зі специфічними ресурсами, як-от Макао чи Лас-Вегас (ігровий туризм). Такі туристичні центри обирають монокультурний економічний розвиток, де туризм стає домінуючою або взагалі єдиною галуззю, тому місцева влада фокусується на постійному та неконтрольованому зростанні кількості туристів.

Технологічні та соціальні фактори

Розвиток інформаційних технологій спрощує планування та здійснення подорожей: онлайн-бронювання житла та квитків на транспорт дозволяє миттєво організувати поїздки, а наявність онлайн-перекладачів та навігаційних карт розширюють географію подорожей фактично на всю планету.

Цифровізація та соціальні мережі, зокрема такі як Instagram та TikTok, створюють значний попит і спричиняють так звану «інстаграмізацію» певних місць, що призводить до миттєвої концентрації великих потоків туристів у кількох популярних точках.

За останні роки змінилась модель споживання туристичного продукту і замість довгих відпусток кілька разів на рік, люди надають перевагу короткостроковим поїздкам у різні міста (**city break**), що створює значне навантаження на туристичні центри. Сучасні туристи воліють не відставати від трендів та обирають найпопулярніші точки, які і так переповнені. Більш вибагливі мандрівники колекціонують унікальні місця, які можуть бути непристосованими навіть на невелику кількість туристів.

Управлінські та планувальні фактори

Усі вищезгадані чинники можуть посилюватись через недостатнє управління, яке проявляється у нездатності або небажанні місцевої влади впроваджувати ефективні механізми регулювання туристичних потоків, такі як

квоти чи туристичні податки, оскільки вони часто залежать від надходжень, генерованих туристичними доходами.

Туристичні маркетингові стратегії міст часто не забезпечують диверсифікацію маршрутів. Це призводить до нерівномірної концентрації туристичних потоків та перевантаження конкретних «**гарячих точок**» (історичні центри, об'єкти спадщини ЮНЕСКО). Інколи просуваються туристичні центри без оцінки спроможності їхньої інфраструктури витримати такі навантаження.

Зазвичай місцева влада ставить інтереси туристичного бізнесу вище за добробут місцевого населення, що призводить до соціального напруження, а деколи й до протестів або сутичок місцевих з туристами.

Причини овертуризму не існують ізольовано. Вони створюють токсичне коло, де економічна вигода породжує соціальні та екологічні проблеми, а ці проблеми, у свою чергу, підривають довгострокову економічну життєздатність самого туристичного продукту.

Неконтрольовані **туристичні потоки** виникають внаслідок комплексної дії вищезгаданих чинників, що створюють попит, спрощують доступність та спричиняють неефективне управління територією. Вони можуть призводити до руйнівних **наслідків**, які охоплюють усі три основні виміри сталого розвитку, а саме: соціально-культурний, екологічний та економічний.

Соціо-культурні наслідки

Економічний тиск та згаданий вище «**Airbnb-ефект**» призводить до витіснення місцевого населення з центральної частини міста. Таким чином знижуються унікальність та культурна ідентичність дестинації, зростає соціальна напруга.

«**Instagrammable-ефект**» створює надмірну комерціалізацію та фетишизацію конкретних туристичних об'єктів (наприклад, обов'язкове фото на фоні пам'ятки). Це призводить до знецінювання їхнього первинного сенсу та втрати автентичності. Органи місцевої влади вдаються до **штучної музеїфікації** міст задля привернення більшої кількості туристів. Як результат – засилля міста **псевдопам'ятками** та псування іміджу туристичного центру.

Екологічні наслідки

Доступ до дешевих авіаперельотів та круїзів призводить до величезної кількості викидів CO₂ в атмосферу та забруднення водойм. Місцева влада часто закриває очі на **екологічні стандарти** задля економічного зростання. Такий тиск на природні зони спричиняє деградацію пляжів, рифів, погіршення якості повітря та води. Також він може викликати руйнування вразливих природних об'єктів (гірські схили, ліси), знищення рослинності, виснаження природних ресурсів, втручання в природний спосіб життя тварин (змінення природної поведінки, стрес та порушення циклів). Задля запобігання цих наслідків створюється відповідна інфраструктура (мости, огорожі, парковки тощо), що лише посилює **антропогенний тиск** на довкілля.

Економічні наслідки

Концентрація туристичних потоків у місті призводить до зростання цін на житло, товари та послуги. Також може спричинити перевантаженість ринку праці і в результаті нестабільної зайнятості місцеве населення відчуває значний **економічний тиск**.

Зосередження на конкретному туристичному центрі (відсутність диверсифікації) робить економіку вразливою до будь-яких викликів (пандемія, криза, війна). Кожне соціальне потрясіння змушуватиме регіон ще агресивніше відновлювати туристичну діяльність, ігноруючи принципи сталості.

Поширення овертуризму не є локальною проблемою окремих міст, а стало глобальною тенденцією, яка динамічно розвивається під впливом технологічних та економічних факторів. **Основні тенденції поширення** овертуризму можна поділити на географічні та часові.

Ключова проблема це не просто зростання загальної кількості туристів, це **концентрація** туристичних потоків в **конкретних** туристичних центрах. Епіцентром поширення овертуризму перш за все є **урботуризм**. Саме **міські туристичні** **дестинації** зазнають найбільшої шкоди від надмірних туристичних потоків. Це відбувається через перевантаженість інфраструктури та наявність унікальних ресурсів, що приваблюють багатьох мандрівників. Прикладами

відомих туристичних центрів в контексті урботуризму можуть слугувати міста, перелік яких наведено в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

**Статистичні показники популярних туристичних міських дестинацій
у 2024 році[13]**

Місто	Загальна к-сть міжнародних туристів (млн ос.)	Приріст у порівнянні з 2023 р. (%)
Бангкок	32.4	37
Стамбул	23	14
Лондон	21.7	7
Гонконг	20.5	19
Дубай	18.2	8
Париж	17.4	2

Овертуризм може мати більш локальне поширення. Він може проявлятися в так званих «**гарячих точках**» або ж «**hotspot**». Це може бути не все місто, а певна його частина (історичний центр, конкретна вулиця); поза межами урбосередовища це може бути пляж, озеро, гірська вершина або національний парк.

Найяскравішими прикладами таких точок є: Ейфелева вежа (Париж, Франція), Колізей (Рим, Італія), озеро Комо (Італія), Акрополь (Афіни, Греція), Єллоустонський національний парк (США), Національний заповідник Масаї-Мара (Кенія), пляж Копакабана (Ріо-де-Жанейро, Бразилія), Таймс-Сквер (Нью-Йорк, США).

Часові тенденції поширення овертуризму включають такі аспекти як сезонність та темп. Наслідки надмірного туризму найгостріше відчуються під час **сезонних піків** (літні місяці, різдвяні свята), коли значна частина річного туристичного потоку припадає на короткий проміжок часу.

Наприклад, в **зимовий період** від перевантаження страждають гірськолижні курорти (Куршевель, Шамоні, Парк-Сіті); міста, що відомі своїми

різдвяними ярмарками та зимовим настроєм (Прага, Нью-Йорк, Відень); теплі екзотичні курорти, в яких туристи рятуються від холоду та снігу (Мальдіви, Домінікана, Занзібар, Балі).

У **літній період** від перевантаження потерпають історичні міста зі світовою спадщиною (Рим, Барселона, Венеція, Амстердам) та курорти Середземномор'я (Санторіні, Крит, Корфу, Майорка, Ібіца).

Також туристичні дестинації зазнають **швидкого темпу** відновлення туристичної діяльності після певних криз (пандемія, економічна криза, війна). Під час поновлення туристичних потоків, часто не враховуються готовність інфраструктури до такої кількості туристів та ігноруються принципи сталого розвитку.

Успішним прикладом є відновлення туристичного ринку після пандемії COVID-19. В 2024 році туристична індустрія зазнала вражаючого відродження: досягла допандемічного рівня та продовжує зростати [14].

Показовими зразками швидкого відновлення туристичної діяльності після воєнних конфліктів є Хорватія, В'єтнам та Грузія. Попри руйнування, економічні збитки та інші негативні наслідки, ці країни отримали значні туристичні потоки, які створили суттєве навантаження на їхню інфраструктуру.

Овертуризм є критичним проявом неконтрольованого росту туристичної індустрії, що ставить під загрозу екологічну, соціальну та економічну стійкість туристичної дестинації. Зацікнення влади лише на отриманні економічної вигоди від туризму, призводить до екологічних та соціальних катастроф, що вподальшому негативно позначається на економіці регіону. Зростання значимості туризму у наш час, концентрація великої кількості туристів в відомих туристичних центрах та неефективне управління містами призводить до руйнівних наслідків. Найбільшої шкоди від перевантаження зазнають міські дестинації та популярні «гарячі точки». Також показник туристичних потоків може залежити від сезону та специфіки туристичного центру, характеру його туристичних ресурсів.

1.3 . Впровадження принципів сталого розвитку в туристичній сфері

Сталий розвиток повинен стати ключовою концепцією сучасної туристичної політики, оскільки він дає можливість забезпечити збалансований розвиток галузі без виснаження природних ресурсів, погіршення якості життя місцевих громад чи втрати культурної спадщини. Зростання туристичних потоків у багатьох країнах Європи, зокрема й у Чехії, актуалізує потребу у формуванні нових підходів до управління туристичною діяльністю, спрямованих не лише на економічне зростання, а й на збереження екологічної стабільності та соціальної гармонії.

В умовах постійного зростання туристичного ринку виникає потреба в збалансованому підході до управління ресурсами та в формуванні і застосуванні інноваційних стратегій, які мінімізують негативний вплив на туристичні дестинації.

Актуальність впровадження принципів сталого розвитку в туристичній сфері зумовлена комплексом соціальних, екологічних та економічних чинників. Туристична сфера є досить залежною від природних ресурсів. Неконтрольовані туристичні потоки призводять до забруднення водойм, втрати біорізноманіття та виснаження ресурсів, що погіршує туристичну привабливість. Туристичні дестинації можуть бути вразливими до кліматичних змін, тому впровадження принципів сталості дозволяє розробити адаптаційні стратегії та мінімізувати антропогенний вплив на довкілля.

Перехід до сталого розвитку є запорукою не лише екологічної, а й фінансової стійкості. Відповідні моделі туризму (екотуризм, сільський та зелений туризм) менш схильні до криз, оскільки вони орієнтуються на локальні ресурси. Застосування відновлюваних джерел енергії, управління відходами, переробка та повторне використання, раціональне використання води безпосередньо знижує витрати підприємств, підвищуючи їхню рентабельність в довгостроковій перспективі. Вагома частка сучасних туристів, особливо з розвинутих країн, все частіше обирає екологічно відповідальні пропозиції.

Стійкість стає ключовим фактором конкурентної переваги та позиціонування дестинації.

Сталий розвиток в туризмі передбачає врахування інтересів місцевого населення. Принципи стійкості вимагають справедливого розподілу доходів від туризму, запобігаючи «**ефекту витіснення**», коли ціни підвищуються, а мешканці не отримують вигоди. Збалансований туризм є інструментом розвитку, а не джерелом загрози для локальної культури та традицій. Сталі підходи вимагають від туристів поваги до місцевого населення, їхнього побуту та автентичності. Також передбачається розвиток інфраструктури загального користування (дороги, медичні та освітні заклади) та створення робочих місць для місцевих.

Впровадження принципів сталого розвитку є світовою тенденцією, що активно просувається ООН та ВТО. На світовому рівні підвищується інтерес до відповідального споживання ресурсів, розробляються стійкі стратегії, зростає обізнаність серед населення. Зростає попит на **свідомий туризм**, тому мандрівники все частіше обирають підприємства, що демонструють соціальну відповідальність та керуються сталими принципами роботи. Це спонукає бізнес до інноваційних та «зелених» рішень.

Встановлюється орієнтація на сталому управлінні туристичними дестинаціями (**DMOs**). Воно передбачає створення міських просторів, комфортних як для туристів, так і для мешканців, промоцію зелених зон, використання екологічно чистого транспорту та встановлення взаєморозуміння між бізнесом та громадою.

Узагальнюючи, на міжнародному рівні сталий туризм переходить зі стадії концепції до практичної реалізації.

Впровадження принципів сталого розвитку в туристичній сфері спирається на три основні групи **механізмів та інструментів**.

Регуляторно-правові та стратегічні механізми формують інституційну основу, на якій будується державна політика сталого розвитку туризму. Вони визначають довгострокові пріоритети, встановлюють обов'язкові вимоги для

суб'єктів туристичної діяльності та забезпечують узгодженість дій різних рівнів влади, бізнесу та громадськості. Ці механізми покликані не лише регулювати діяльність туристичного сектору, а й створювати сприятливі умови для системного впровадження екологічно відповідних практик, соціального партнерства та підвищення якості туристичних послуг.

Важливим елементом є **стратегічне планування**, що включає розробку національних, регіональних і місцевих стратегій сталого розвитку туризму. Такі документи визначають ключові цілі та завдання, механізми управління туристичними потоками, пріоритетні напрями інвестицій, підходи до збереження природної та культурної спадщини, а також індикатори моніторингу ефективності реалізованих заходів. Стратегічне планування забезпечує довгострокову узгодженість політик, а також сприяє інтеграції туристичної сфери в комплексний розвиток територій.

Не менш важливу роль відіграє **законодавче та нормативно-правове регулювання**, яке встановлює екологічні, соціальні та якісні стандарти функціонування туристичних підприємств. Законодавча база може включати вимоги щодо охорони довкілля, обмеження антропогенного навантаження на природні території, правила зонування та використання земель, вимоги до безпеки та доступності туристичної інфраструктури, а також механізми контролю та відповідальності. Системність таких норм створює передбачуване правове середовище, в якому туристичні компанії можуть планувати свою діяльність відповідно до принципів сталості.

Окремим напрямом є розвиток **державно-приватного партнерства (ДПП)**, яке сприяє залученню бізнесу до реалізації проектів у сфері екологічної модернізації туристичної інфраструктури, розвитку транспортної доступності, впровадження «зелених» технологій або створення об'єктів рекреації та охорони природи. Механізми ДПП дозволяють поєднати фінансові ресурси та інноваційні можливості приватного сектору з регуляторною та координаційною роллю держави, забезпечуючи ефективні та довгострокові моделі співпраці.

Таким чином, регуляторно-правові та стратегічні механізми створюють комплексну основу для управління туристичною сферою в напрямі сталого розвитку, дозволяючи формувати збалансовану політику, що враховує екологічні, економічні та соціальні аспекти функціонування галузі.

Економічні та фінансові інструменти посідають центральне місце у системі стимулювання суб'єктів туристичного ринку до екологічно та соціально відповідальної діяльності. Їхнє застосування дозволяє не лише заохочувати бізнес до впровадження інноваційних ресурсоефективних рішень, але й формувати довгострокові мотиваційні механізми, що забезпечують узгодження економічних інтересів підприємств із цілями сталого розвитку.

До ключових інструментів належать **податкові стимули**, зокрема зниження ставок екологічних податків або податкові відрахування для компаній, які впроваджують технології зменшення споживання енергії, води та інших ресурсів. Значну роль відіграють **субсидії й гранти**, що надаються на реалізацію проектів з екологізації туристичної інфраструктури, розвитку «зеленого» транспорту, підвищення енергоефективності або впровадження циркулярних підходів до управління відходами. Важливим напрямом підтримки бізнесу є також **пільгове кредитування**, яке дозволяє туристичним підприємствам, малим готелям чи організаторам екотурів залучати інвестиції на вигідних умовах для модернізації матеріально-технічної бази та впровадження сталих технологій.

Управлінські інструменти відіграють ключову роль у забезпеченні системного контролю, оцінювання та підвищення якості туристичних послуг відповідно до принципів сталого розвитку. На відміну від економічних чи законодавчих механізмів, вони зосереджені на внутрішніх процесах управління підприємствами, формуванні стандартів діяльності та впровадженні практик, що дозволяють мінімізувати негативний вплив на довкілля та підвищувати соціальну відповідальність бізнесу.

Центральним інструментом є **сертифікація** сталого туризму, яка передбачає незалежну оцінку відповідності туристичних підприємств визначеним міжнародним чи національним критеріям сталості. Найбільш

авторитетним стандартом у цій сфері є критерії GSTC (Global Sustainable Tourism Council), що охоплюють чотири ключові групи показників: ефективне управління, соціально-культурна стійкість, економічна сталість та екологічна відповідальність. Сертифікація за стандартами GSTC підвищує рівень довіри туристів, сприяє прозорості діяльності підприємств і мотивує бізнес до постійного вдосконалення.

Суттєву роль у підвищенні екологічної ефективності відіграють **екологічні маркування (Ecolabels)**, які присвоюються підприємствам за відповідність встановленим екологічним стандартам. Серед найбільш відомих ініціатив – міжнародна екомарка «Зелений ключ» (Green Key), яку отримують готелі, кемпінги та інші об'єкти, що дотримуються вимог щодо енергоефективності, водозбереження, раціонального управління відходами, використання екологічних матеріалів та інформування туристів про принципи сталого споживання. Наявність такого маркування не лише підвищує конкурентоспроможність підприємства, а й сприяє поширенню екологічно відповідальних практик у галузі.

Важливим напрямом управління є також впровадження **систем екологічного менеджменту (Environmental Management Systems, EMS)**, серед яких найпоширенішою є міжнародна сертифікація ISO 14001. EMS передбачає створення на підприємстві комплексної системи моніторингу та управління екологічними аспектами його діяльності: від оцінки споживання ресурсів і визначення пріоритетних ризиків до реалізації планів зменшення негативного впливу та регулярного аудиту результатів. Впровадження систем екологічного менеджменту допомагає підприємствам не лише оптимізувати процеси, а й забезпечувати довгострокову екологічну ефективність.

У сукупності управлінські інструменти формують сучасну систему контролю якості та відповідальності у туристичному секторі, сприяють підвищенню стандартів діяльності та інтеграції принципів сталого розвитку в операційні та стратегічні процеси підприємств.

Аналіз світових тенденцій свідчить про значене збільшення попиту на збалансований та свідомий туризм. Спостерігається активне впровадження «зелених» технологій та рішень. Зазначені вище механізми та інструменти є правовою та інституційною базою для переходу до сталого туризму. Інтеграція принципів сталого розвитку в туристичну сферу є пріоритетним напрямком усієї світової спільноти, починаючи від міжнародних організацій, суб'єктів туристичного бізнесу та органаів влади, закінчуючи місцевими громадами та власне туристами, а успіх цього впровадження залежить від ефективної співпраці усіх сторін.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА ПРОЯВІВ ОВЕРТУРИЗМУ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

2.1. Сучасний стан розвитку туризму

В Чехії існують усі передумови для розвитку туристичної сфери. Сприятливий клімат, зручне географічне розташування, різноманітний рельєф, самобутнє поєднання природно-рекреаційних та історико-культурних ресурсів, розгалужена транспортна система – всі ці фактори зумовлюють надзвичайну популярність Чехії як туристичного напрямку та постійне зростання туристичного потоку.

Згадані вище чинники, посилені глобалізацією, просуванням у соціальних мережах та зростанням доступності подорожей, призводять до проявів овертуризму в Чехії, особливо в її найбільш відомих туристичних центрах.

Туристичний ринок Чеської Республіки за період 2019–2024 рр. пережив значні трансформації. Глобальна криза 2020–2021 років, спричинена пандемією COVID-19, призвела до різкого падіння туристичних потоків, особливо у міжнародному сегменті. Проте, завдяки стійкості внутрішнього ринку та швидкому зняттю обмежень, туристична галузь продемонструвала інтенсивне відновлення. На даний момент, за показниками 2024 року, загальна кількість туристів досягла та навіть перевищила докризовий рівень, що свідчить про високу активність ринку та його повернення до домінантних позицій (табл. 2.1).

Допандемійний 2019 рік слугує орієнтиром, демонструючи збалансований ринок: загальний потік становив 21 998 тис. осіб, з майже рівним розподілом між іноземними (10 891 тис. ос.) та внутрішніми (11 107 тис. ос.) туристами.

Початком кризи став 2020 рік, коли загальна кількість туристів скоротилася на 50.8%. Найбільш критичне падіння зафіксовано у сегменті іноземного туризму, який обвалився на 74.5% (до 2 784 тис. ос.) через обмеження міжнародного сполучення. У 2021 році міжнародний потік продовжив знижуватися, досягнувши мінімуму в 2 570 тис. осіб. На противагу цьому,

внутрішній туризм виявився стійкішим. Хоча він також скоротився, внутрішній ринок став основною опорою галузі, забезпечивши у 2020 та 2021 роках 74.3% та 77.4% загального туристичного потоку відповідно. Це засвідчує його ключову роль у підтримці готельно-ресторанного сектору протягом локдаунів.

Таблиця 2.1

**Динаміка та структура туристичних потоків в Чеській Республіці
(2019-2024) [15]**

Рік	Загальна кількість туристів (тис. ос.)	Іноземні туристи (тис. ос.)	Внутрішні туристи (тис. ос.)
2019	21998	10891	11107
2020	10836	2784	8052
2021	11383	2570	8813
2022	19424	7344	12080
2023	21977	9559	12418
2024	22809	8477	12332

Період 2022–2024 років характеризується швидким поверненням до зростання, але зі зміною структури ринку. У 2022 році загальний потік зріс на 70.6% порівняно з попереднім роком. Найбільш вражаючим було відновлення міжнародного туризму, який майже потроївся (+185.7%). До кінця 2023 року загальна кількість туристів (21 977 тис. ос.) практично повністю відновила допандемійний рівень 2019 року.

Ключовою структурною зміною стало зростання внутрішнього туризму, який у 2023 році досяг 12 418 тис. осіб, що на 11.8% перевищує показник 2019 року. Це свідчить про довгострокове закріплення тренду на внутрішній відпочинок серед громадян Чехії.

Незважаючи на високий загальний показник у 2024 році (новий максимум – 22 809 тис. ос.), відновлення міжнародного туризму залишається неповним. Кількість іноземних туристів (8 477 тис. ос.) все ще на 22.2% менша за рівень 2019 року. Крім того, невелике зниження міжнародного потоку у 2024 році

порівняно з 2023 роком (на 11.3%) вказує на можливу нестабільність у світовому туристичному попиті або насичення ринку.

Загалом, аналіз свідчить про успішне кількісне відновлення туристичної галузі Чехії до 2023 року та вихід на новий максимум у 2024 році. Однак, відбулася помітна трансформація структури попиту. Внутрішній туризм став домінуючим і найбільш стійким чинником зростання, перевищивши свій допандемійний потенціал.

Незважаючи на коливання протягом кризового періоду, дані за 2023–2024 роки свідчать про те, що загальна кількість туристів у Чеській Республіці повністю відновилася і навіть перевищила допандемійний рівень, а міжнародний туризм залишається на високому рівні. Ця висока інтенсивність туристичних потоків створює передумови для виникнення проблеми овертуризму у країні.

Для того, щоб проаналізувати туристичний ринок Чехії, потрібно не тільки оцінити **обсяги** туристичних потоків, а й визначити **напрямки** їхнього руху. Тому варто розглянути географію чеського туризму та його ключові центри.

Державна агенція **CzechTourism** пропонує таке туристичне районування країни: Південна Богемія, Центральна Богемія, Північна Богемія, Східна Богемія, Західна Богемія, Моравія та Сілезія, Височина та місто Прага[16].

Південна Богемія – край озер, замків та мальовничих пейзажів. Цей регіон відомий своєю винятковою концентрацією середньовічних та ренесансних міст. Найбільш привабливі об'єкти, включно з Чеським Крумловом та селом Голашовіце, внесені до списку ЮНЕСКО. Присутня велика кількість готичних та неоготичних замків, таких як Глубока-над-Влтавою та Орлік.

Значні території займають гірські масиви Шумава (національний парк) та область Тржебоньско (біосферний заповідник). Це створює ідеальні умови для пішого туризму, велосипедних маршрутів, водних видів спорту (особливо на водосховищі Липно) та зимового відпочинку.

Регіон омивається річками (Влтава, Отава) та відомий своєю Тржебоньською ставковою системою — великою мережею ставків, що

історично використовувалася для рибництва. Ці водойми є популярними місцями для літнього відпочинку, риболовлі та кемпінгу.

Південна Богемія славиться рибальництвом, а столиця регіону, Чеські Будейовіце, відома своєю пивоварною традицією (Budweiser Budvar).

Центральна Богемія – чарівна сільська місцевість. Регіон повністю оточує столицю Прагу, але сам не включає її адміністративно. Його туристичний профіль повністю визначається цією "сусідською" роллю: регіон слугує історичною периферією Праги, пропонуючи величезну кількість замків, історичних міст та природних об'єктів для одноденних поїздок зі столиці. Це регіон з найвищою концентрацією історичних резиденцій у Чехії. Замки тут є не лише фортецями, а й пам'ятками епох готики, ренесансу та бароко.

Центральна Богемія пропонує різноманітні пейзажі – від річкових долин до карстових утворень, які ідеально підходять для піших прогулянок, велотуризму та спелеотуризму.

Північна Богемія – край скель та гір. Регіон має дуже специфічний туристичний профіль, який поєднує унікальні природні парки, гірські масиви та давні курортні й індустріальні традиції.

Цей регіон є ідеальним для активного відпочинку на природі, альпінізму та оздоровчого туризму. Головною туристичною принадою є унікальні пісковикові ландшафти та гірські хребти.

Регіон має багаті запаси мінеральних та термальних вод. Тут розташовані курорти з давньою історією, які приваблюють туристів, що прагнуть лікування та релаксації.

Північна Богемія історично була центром скляного виробництва та ювелірного мистецтва. Цей напрямок доповнює туристичну пропозицію регіону.

Східна Богемія – край стародавніх традицій. Є одним із найрізноманітніших туристичних регіонів Чехії. Він є ідеально пристосованим для активного відпочинку на природі та дослідження культурної спадщини ЮНЕСКО.

Головною природною принадою є скельні міста з пісковика, зокрема Чеський Рай та Адршпасько-Теплицькі скелі, які приваблюють любителів піших походів та скелелазіння. На півночі регіону розташовані Крконоше, найвищий гірський масив Чехії, що робить Східну Богемію провідним центром зимового туризму та лижних курортів.

Культурний профіль представлений містами Градець-Кралове та Пардубіце з їхніми замками і, особливо, замком Літомишль, внесеним до списку ЮНЕСКО за унікальне ренесансне оздоблення.

Таким чином, цей регіон успішно поєднує гірський, природний та історичний туризм.

Західна Богемія – край пивоваріння та курортів. Відомий насамперед завдяки своїм мінеральним та термальним водам. Це Курортний трикутник (Карлові Вари, Маріанські Лазні та Франтішкові Лазні), який включений до списку Світової спадщини ЮНЕСКО як частина "Великих курортних міст Європи". Це головний напрямок, що приваблює мільйони туристів, орієнтованих на лікування та wellness.

Регіон відомий двома світовими брендами: Пльзень — батьківщина пива Pilsner Urquell та Карлові Вари — місце виробництва трав'яного лікеру Бехеровка. Це приваблює любителів пивних та кулінарних турів.

На заході регіону розташовані Рудні гори (Крушне гори), які пропонують лижні курорти (Кліновець, Божий Дар) та літні маршрути. Присутні також ландшафтні парки, які доповнюють курортний відпочинок.

Моравія та Сілезія – вино, гори та традиційні села. Є найбільш контрастним туристичним регіоном країни. Вона поєднує винні пагорби та технічні пам'ятки, середньовічні міста та карстові утворення.

Південна Моравія є головним виноробним регіоном Чехії, відомим своїми льохами, фестивалями бурчаку (молоде вино) та теплим кліматом, що приваблює любителів аграрного туризму.

Регіон має велику кількість об'єктів ЮНЕСКО (наприклад, Колона Святої Трійці в Оломоуці, культурний ландшафт Ледніце-Вальтіце), що робить його

ключовим напрямком для дослідження чеської історії та барокової архітектури поза Прагою.

Моравський Карст — це великий заповідник із понад тисячею печер, що пропонує унікальний спелеотуризм та підземні річки.

Моравська Сілезія (зокрема Острава) відома своєю важкою промисловістю, де колишні заводи та шахти перетворені на вражаючі технічні музеї та центри культури (наприклад, Нижні Вітковиці).

Височина – край на межі Богемії та Моравії. Його туристичний профіль визначається горбистим рельєфом (Чесько-Моравське нагір'я), густими лісами, великою кількістю ставків та винятковою концентрацією об'єктів ЮНЕСКО.

Височина — один із найбагатших на пам'ятки ЮНЕСКО регіонів, включаючи три об'єкти: історичний центр Тельча, паломницький костел на Зеленій Горі та Єврейський квартал і базиліка Святого Прокопа у Тршебичі.

Регіон має статус "зеленого серця" Чехії. Тут знаходяться Ждярські гори та Залізні гори — охоронювані ландшафтні парки, відомі своїми 3500 штучними ставками, які створюють мальовничі краєвиди для прогулянок та риболовлі.

У Нове Место-на-Мораві знаходиться один із найбільших у Центральній Європі біатлонних комплексів, який регулярно приймає міжнародні змагання, що підтримує розвиток зимового та спортивного туризму.

Прага – «стошпильна перлина» та серце Чехії. Історичний центр Праги (включаючи Празький Град, Малу Страну, Старе та Нове Місто і Йозефов) з 1993 року внесений до Списку ЮНЕСКО як єдиний об'єкт. Це гарантує найвищу концентрацію архітектурних шедеврів.

Місто відоме своїм архітектурним синкретизмом, де домінують готика (Собор Святого Віта, Карлів міст) та бароко (Мала Страна). Цей "золотий" стандарт робить Прагу музеєм під відкритим небом.

Річка Влтава розрізає місто, створюючи мальовничі панорами, особливо з Карлового мосту. Круїзи по Влтаві та оглядові майданчики (наприклад, Петршінська вежа) користуються неабияким попитом серед туристів.

Прага є глобальним центром чеської пивної культури та пропонує широкий вибір кафе, пабів та ресторанів, орієнтованих як на національну, так і на інтернаціональну кухню.

Розподіл туристичних прибуттів є ключовим показником для оцінки популярності та завантаженості окремих напрямків. У таблиці 2.2 наведено кількість туристичних прибуттів в 2024 році по туристичним регіонам.

Таблиця 2.2

Кількість туристичних прибуттів в 2024 р. по туристичним регіонам Чехії [17]

Туристичний регіон	Адміністративні одиниці (краї), що входять до регіону	Кількість туристичних прибуттів (тис. ос.)
Прага	Місто Прага	8063
Моравія та Сілезія	Південноморавський край, Оломоуцький край, Злінський край, Моравсько-Сілезький край	4777
Західна Богемія	Карловарський край, Пльзенський край	2291
Східна Богемія	Краловоградський край, Пардубицький край	2069
Північна Богемія	Устецький край, Ліберецький край	1805
Південна Богемія	Південночеський край	1749
Центральна Богемія	Середньочеський край	1363
Височина	Край Височина	688
Загальна кількість прибуттів		22809

Проаналізувавши дані з таблиці, можна дійти висновку про нерівномірне навантаження по регіонам. Така диспропорція може бути зумовлена кількома факторами, зокрема структурними особливостями туристичних регіонів. Деякі з них складають з кількох адміністративних одиниць (країв). Це збільшує їхню площу, і відповідно, кількість об'єктів показу, що привертають увагу туристів.

Загалом слід відзначити деякі **тенденції** серед розподілу туристичних потоків по регіонам:

— столичний регіон є беззаперечним лідером, приймаючи майже третину від загальної кількості туристів;

- кожен туристичний регіон спеціалізується на певному виді туризму, що безпосередньо впливає на потік туристів;
- існує тренд на відвідування місць поза міським середовищем (екотуризм, сільський туризм).

Під час розгляду **туристичного районування** Чехії було зазначено які **види туризму** переважають у кожному з регіонів. Задля отримання комплексного бачення чеського туристичного продукту, потрібно детальніше проаналізувати основні види туризму в Чехії та визначити їхнє значення для економіки країни.

Одним із важливих видів туризму в Чехії, що робить вагомий внесок в економіку держави є **рекреаційний**, що містить в собі елементи оздоровчого, wellness- та SPA-туризму. У 2024 році спеціалізовані курортні заклади прийняли 327 тисяч туристів, а середній показник перебування у них становить аж 15 діб [17]. Основними туристичними регіонами, що спеціалізуються на даному виді туризму є Західна та Південна Богемія. Основні туристичні центри – Карлові Вари, Маріанські та Франтішкові Лазне.

Ще одним важливим фактором, що привертає увагу туристів є **гастрономія**. Однак, слід зазначити, що кількісний облік туристів, що прибули саме задля гастрономічного туризму практично неможливий, адже їжа та напої, як правило, є супутнім елементом подорожі, а не першочерговою метою. Зазвичай він поєднується з іншими видами туризму (наприклад, історико-культурним або рекреаційним). Незважаючи на це, гастрономічні напрямки є досить популярними серед туристів. Це можна відслідкувати за кількістю відвідувань місць, пов'язаних з цим видом туризму.

Абсолютним лідером у цій сфері є пивоварня «Пльзенський Праздрой», яка у 2024 році прийняла понад 527 тисяч відвідувачів. За нею йде Музей пивоваріння у Пльзені з 71 тис. відвідувачів та Музей виноробства у Валтіце (67 тис.) [14]. Очевидно, що основним об'єктом цікавості туристів в гастрономічному плані є алкогольні напої, а саме пиво та вино. А основними регіонами виступають Західна Богемія і Моравія та Сілезія.

Спортивний напрямок також є популярним фактором відвідання Чехії. На жаль, детальної статистики відвідувань туристичних центрів зі спортивною метою немає. Однак про масовість активного відпочинку в Чехії свідчить кількість туристів (259 тис.) [15], що побували на канатній дорозі Снежка, що знаходиться в Східній Богемії. Цей регіон також славиться своїми гірськолижними курортами, що розташовані на гірському масиві Крконоше – Шпіндлерув Млин, Пец-під-Снежкою.

Окрім поціновувачів зимого спорту, Чехія може зацікавити любителів скелелазіння. Серед головних атракцій Адршпашсько-Теплицькі скелі, Чеський рай та скельний лабіринт Осташ (Східна Богемія), Грубоскальсько та Чеська Швейцарія (Північна Богемія).

Разом з тим, завдяки розгалуженій системі маршрутів та хорошій інфраструктурі у Чехії поширений велотуризм. Серед відомих шляхів – велотраса вздовж Влтави, винні дороги Південної Моравії, що поєднують активний відпочинок з гастрономічним туризмом та гірські веломаршрути різної складності в масивах Крконоше, Шумаві та Єсеніках.

Безсумнівно, найбільш затребуваним видом туризму в Чехії є **історико-культурний**. Країна славиться своїми середньовічними замками, храмами та іншими архітектурними шедеврами. Ключовими фокусом інтересу туристів, звісно, виступають об'єкти спадщини ЮНЕСКО, яких у Чехії налічується 26. Кількісно можна оцінити популярність саме матеріальних пам'яток (17 об'єктів). Хоча й вони приблизно рівномірно розташовуються по регіонам країни, ключовим центром історико-культурного туризму, звичайно, є столичний. У Празі зосереджена величезна кількість архітектурних шедеврів різних епох, а її символом та найвідвідуванішою пам'яткою є Празький град. У 2024 році його відвідали 2,6 млн туристів. Окрім нього, столиця славиться такими об'єктами як Староміська ратуша, Громадський будинок, Староміська мостова та Порохова вежі [19].

Інші регіони також демонструють високі показники відвідуваності культурних об'єктів, а рейтинг туристичних пам'яток та їхню приналежність до конкретного регіону можна побачити в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Найбільш відвідувані культурні пам'ятки Чехії в 2024 році[18]

Назва культурної пам'ятки	Туристичний регіон, де розташована пам'ятка	Кількість зареєстрованих туристів (тис. ос.)
Празький град	Прага	2600
Староміська ратуша	Прага	559
Замок Ледніце	Моравія та Сілезія	306
Історичний комплекс Седлець	Центральна Богемія	305
Громадський будинок	Прага	295
Собор Святої Варвари	Центральна Богемія	267
Замковий комплекс Чеського Крумлова	Південна Богемія	224
Староміська мостова вежа	Прага	147
Архієпископський замок у Кромержижі	Моравія та Сілезія	119
Цісарські лазні (Карлові Вари)	Західна Богемія	90

Проаналізувавши дані з таблиці, можна зробити висновок, що хоч Прага і є лідером в кількості пам'яток культури та архітектури, вона не є монополістом, адже багато об'єктів з інших туристичних регіонів посідають високі місця в списку. Наприклад, в переліку є атракції з Моравії та Сілезії, Центральної Богемії, Західної та Південної Богемії.

Таким чином, детальний аналіз основних видів туризму демонструє обширність та багатогранність туристичного продукту Чехії. Ця різноманітність не лише приносить економічну вигоду країні, а й вимагає системного та чіткого управління, розвитку інфраструктури та забезпечення якості послуг. Саме тому

варто розглянути політику державних органів Чеської Республіки у сфері туризму, їхню діяльність та реакцію на виклики та кризи.

Державна туристична політика Чеської Республіки є комплексною та скоординованою, а її пріоритети зосереджені на стійкості, цифровізації та підвищенні якості туристичного продукту.

Центральним керівним органом, який формує та реалізує державну політику в сфері туризму є Міністерство регіонального розвитку Чеської Республіки (**Ministretvo pro místni rozvoj, MMR**). Воно є координуючим центром для всіх суб'єктів туристичної галузі і відповідає за розробку стратегічних концепцій та законодавства.

Головною виконавчою структурою є Чеське туристичне управління (**CzechTourism**), яке прямо підпорядковується MMR. Його основні завдання це просування Чехії як туристичної дестинації на міжнародному ринку, створення позитивного іміджу та координація співпраці між регіонами.

Організація поділяється на вузькоспрямовані підрозділи, використовує різні інструменти та організовує різноманітні заходи задля більш ефективної діяльності у конкретних сферах:

- VisitCzechia – промоція на міжнародному ринку;
- Kudyznudy – орієнтація на внутрішній ринок;
- Czech Specials – підтримка та популяризація традиційної та сучасної чеської кухні;
- Czech Convention Bureau – просування Чехії як туристичного центру для MICE-туризму;
- Czechia Travel Trade Day – залучення іноземних туристичних компаній до співпраці з чеськими;
- Institut Turismu – дослідницька, аналітична та освітня підтримка туристичної індустрії;
- Resujeme o kvalitu – сертифікація суб'єктів туристичного ринку задля забезпечення високого рівня послуг;

— Forum cestovního ruchu – обговорення найактуальніших проблем та перспектив туристичної галузі.

Туристичний ринок Чехії є досить розгалуженим та затребуваним, незалежно від адміністративної одиниці. Кожен туристичний регіон має свої унікальні ресурси та спеціалізується на певних видах туризму.

Ефективно вибудована туристична політика державних органів Чехії, забезпечила узгодженість між всіма структурними ланками управління. Їхня точкова спрямованість дозволяє дієво керувати усіма сферами туристичної галузі – від популяризації чеської кухні до функціонування інституту вивчення туризму.

Оскільки туристичний ринок Чеської Республіки відновився після пандемійної кризи та продовжує нарощувати темпи, основним завдання чеської влади є запобігання усіх можливих та подолання уже наявних наслідків овертуризму.

2.2. Прояви овертуризму в туристичних центрах

Чехія, як і решта світу, цілком оговталась від пандемії та продемонструвала повне відновлення туристичного ринку. Динамічне повернення туристичних потоків, які вже досягнули докризових показників, значною мірою спричинене **відкладеним попитом**. Воно створило відчутний тиск на інфраструктуру країни та відновило проблему **овертуризму**.

Його прояви характеризуються низкою ознак:

— переважаюча концентрація потоків в столиці – Прага зазнає найбільшого тиску та перевантаження;

— **«ефект Праги»** у менших містах – через близьке розташування до столиці та внесення до популярних туристичних маршрутів, сусідні населені пункти отримують значні туристичні потоки. З одного боку – таким чином зменшується тиск на Прагу, з іншого – явище овертуризму поширюється на інші дестинації, інфраструктура яких менш пристосована до такого навантаження;

— тенденція «денного туризму» (**day-trippers**) – туристи мають на меті швидко оглянути деякі історичні міста, при цьому мінімально витрачаючи кошти, але суттєво навантажуючи інфраструктуру;

— тренд на екотуризм – незважаючи на те, що приставка «еко» передбачає мінімальний вплив на довкілля, більшість туристів не дотримуються принципів відповідального туризму. Тому, окрім урбоцентрів, страждають також і природні об'єкти.

Прояви овертуризму в **Празі** є найбільш вираженими та комплексними у всій Чехії. Вони охоплюють усі сфери життя столиці: від соціального та економічного достатку населення міста до стану історико-культурного фонду та інфраструктури. Надмірна концентрація туристичних потоків у центральних районах призводить до значного зростання цін на житло, скорочення доступності орендованого житла для місцевих жителів та посилення соціальної напруги. Інфраструктура міста відчуває перевантаження: транспортні системи, громадські простори, мережі водопостачання та каналізації зазнають підвищеного навантаження, що потребує додаткових витрат на підтримку та модернізацію. Історичні будівлі та пам'ятки культурної спадщини зазнають ерозії та руйнування через постійний потік відвідувачів, а екологічне навантаження на довкілля зростає через збільшення відходів, шуму та забруднення. Водночас економічний ефект від туризму, хоч і суттєвий для міста та країни загалом, не завжди перетворюється на покращення якості життя місцевих громад, створюючи дисбаланс між вигодами та витратами, що підтверджує потребу у впровадженні комплексних стратегій сталого управління туристичними потоками та регулювання міської туристичної політики.

Зростання соціальних криз пов'язане зі значним відтоком місцевого населення зі Старого міста. Більшість присутніх на цій території — це туристи, що створює дисбаланс у соціальному середовищі.

Прага набула репутації центру «гучних вечірок». Алкотуризм є доволі популярним видом відпочинку (рис. 2.1). Деструктивна поведінка певних туристів, зумовлена надмірним споживанням алкоголю, часто призводить до нічного шуму та дискомфорту оточуючих.

Рис. 2.1. Алкотур у Моравії [20]

Також існує проблема пов'язана з вандалізмом та псуванням пам'яток. Наочним прикладом цього є графіті чи написи, які люди часто залишають на стінах історичних будівель (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Графіті на стінах історичних будівель Праги [21]

Одне з найвідоміших місць Праги – Карлів міст, страждає через масові скупчення туристів: густі потоки пішоходів, вуличні музиканти та торговці, туристичні групи – усе це обмежує видимість пам’яток та створює шум та знос об’єкту(рис. 2.3).

Рис. 2.3. Натовп туристів на Карловому мості [22]

Історична частина Праги перетворюється на «туристичну декорацію». Уся інфраструктура тут орієнтована виключно на туристів – сувенірні магазини, переповнені заклади харчування, які обмежують перебування місцевих у центральній частині міста (рис.2.4).

Рис. 2.4. Натовп туристів на Староміській площі м. Праги [22]

Окрім столиці Праги, від овертуризму страждають також інші дестинації. Одне з популярних місць є Чеський Крумлов. Інфраструктура маленького містечка непристосована до мільйонів туристів у пікові періоди (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Історичний центр Чеського Крумлова в туристичний сезон [23]

Ще одним прикладом невеликого населеного пункту, який відчуває суттєвий тиск через перевантаженість туристами є раніше згаданий Карлштейн. Попри лояльне ставлення місцевих до туристів, інфраструктура та сервіси міста неготові до таких потоків. Через своє близьке розташування до Праги, Карлштейн страждає від одноденних туристів, або ж **day-trippers** (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Карлштейнський замок – туристичний магніт міста [22]

Окрім негативних проявів овертуризму в містах, від надмірної туристичної активності страждають і природні території. Яскравим прикладом є гора Снежка (1603 м) у Національному парку Крконоше, яку в пікові літні дні відвідує понад 10 000 осіб [24]. Така концентрація туристів спричиняє ерозію стежок, руйнування рослинного покриву арктоальпійської тундри, утворення черг на вершину та надмірне навантаження на інфраструктуру (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Стежка на гору Снежка в сезон [22]

Незважаючи на природоохоронний статус території, контроль потоків залишається обмеженим, що підсилює екологічні ризики й демонструє, що проблема овертуризму в Чехії охоплює не лише урбанізовані, а й природні дестинації.

Сучасні тенденції розвитку туризму в Чеській Республіці свідчать про відновлення докризової активності, однак це супроводжується посиленням негативних наслідків овертуризму. Найбільш гостро проблема проявляється у Празі, де надмірна концентрація туристичних потоків створює соціально-економічний та екологічний тиск. Поширення «ефекту Праги» на сусідні міста, зростання денного туризму та надмірна рекреаційна активність у природних дестинаціях вказують на системний характер явища. Таким чином, овертуризм у Чехії стає ключовим викликом для збалансованого розвитку туристичної інфраструктури та потребує комплексних управлінських рішень на національному й муніципальному рівнях.

2.3. Аналіз впливу овертуризму на туристичні дестинації

Зростання масштабів туристичних потоків у провідних дестинаціях Чеської Республіки актуалізує необхідність ґрунтовного оцінювання реального впливу овертуризму на соціальну, економічну та екологічну сфери. Якщо попередній пункт окреслив ключові прояви проблеми, то подальший аналіз дає змогу перейти від опису до кількісного вимірювання, використовуючи статистичні показники, результати моніторингу та профільні дослідження. Саме поєднання якісних характеристик і кількісних даних дозволяє комплексно оцінити, як надмірна туристична активність трансформує міський простір, впливає на місцеві громади, інфраструктуру та природні екосистеми. Такий підхід сприяє виявленню найбільш уразливих аспектів функціонування дестинацій і формує основу для подальших управлінських рішень щодо впровадження принципів сталого розвитку.

Негативний вплив на життя місцевих стає більш помітним. За 30 років показник постійного населення центральної частини міста (район Прага 1) зменшився майже на 40% (23 тис. ос. у 2021 році в порівнянні з 37 тис. ос. у 1990) [25]. Найбільша концентрація житла, що здається в короткострокову оренду спостерігається саме в центрі міста (райони Прага 1 та Прага 2). Показник доступних варіантів становить 62% від усіх пропозицій [26].

Прага регулярно займає місце у рейтингу найменш доступних міст Європи для купівлі житла, конкуруючи з такими містами як Амстердам та Афіни. Для придбання квартири місцевому потрібно витратити приблизно 15 річних зарплат. Недалеко від столиці у рейтингу знаходиться місто Брно та показник 13 середньорічних зарплат за квартиру [27].

Не дивлячись на негативний вплив овертуризму на соціальну сферу, сприйняття місцевими великих туристичних потоків може бути цілком позитивне, про що свідчать нещодавні дослідження чеських науковців. Було проведено опитування серед населення маленького містечка Карштейн, яке славиться своїм готичним замком та приймає близько 250 тис. туристів щороку. Результати показали суперечність із загальним визначенням надмірного туризму

UNWTO, яке передбачає погіршення якості життя як місцевого населення, так і негативний вплив на враження відвідувачів [28].

Економічний ефект від туризму є суперечливим, оскільки макроекономічні переваги вступають у конфлікт із мікроекономічними деформаціями: загальний дохід країни суттєво зростає, забезпечуючи вагому підтримку національному ВВП та валютні надходження. Наприклад, у 2023 році частка туризму у валовому внутрішньому продукті (ВВП) Чеської Республіки становила близько 2,36%, а загальна споживча активність у цьому секторі (доходи) сягала близько 99,2 мільярда чеських крон (майже \$4,5 млрд) [17]. Ця галузь також забезпечує зайнятість для понад 224 тисяч осіб [17]. Однак, ці вигоди супроводжуються структурними ризиками: історичні центри демонструють монополізацію бізнесу, орієнтованого лише на туристів, що витісняє місцеві магазини та послуги. Ця вузька спеціалізація та надмірна залежність від одного джерела доходу робить економіку туристичних центрів вразливою до глобальних криз, що яскраво проявилось під час пандемії, коли доходи від туризму різко впали (наприклад, у 2019 році вони становили близько \$7,97 млрд, а потім скоротилися більш ніж на 50%) [19].

Аналіз впливу овертуризму на туристичні дестинації Чеської Республіки показує його комплексний характер, що охоплює соціальну, економічну та екологічну сфери. Масова туристична активність трансформує міський простір, зменшує чисельність постійного населення у центральних районах Праги, обмежує доступність житла для місцевих жителів та спричиняє економічну монополізацію бізнесу, орієнтованого на туристів. Водночас сприйняття туризму населенням невеликих містечок може бути позитивним, що свідчить про можливість збалансованого розвитку за умови ефективного управління потоками відвідувачів. Економічні вигоди туризму, такі як зростання ВВП, валютних надходжень та створення робочих місць, поєднуються з мікроекономічними ризиками та високою вразливістю туристичних центрів до глобальних криз, що проявилось під час пандемії COVID-19. Комплексне поєднання кількісних і якісних даних дозволяє виявити найбільш уразливі

аспекти функціонування дестинацій і формує основу для розробки управлінських рішень, спрямованих на впровадження принципів сталого розвитку.

На підставі наведених статистичних даних, можна зробити висновок про значний вплив масового туризму на соціально-демографічну структуру та якість життя у туристичних центрах. Хоча туризм є важливим джерелом доходів Чехії, його інтенсивність призводить до урбаністичних та соціальних дисбалансів – витіснення місцевих жителів, підвищення цін на житло, спад діяльності локальних бізнесів.

РОЗДІЛ 3

ДОСВІД ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ У ВПРОВАДЖЕННІ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

3.1. Аналіз передумов для сталого розвитку в туристичній сфері

Сталий розвиток це ключовий аспект для забезпечення довгострокового розвитку туристичної індустрії, мінімізації негативного впливу на соціальну, економічну та екологічну сфери. В контексті Чеської Республіки, яка є однією з найбільш відвідуваних країн Центральної Європи [29], впровадження принципів стійкості набуває особливого значення.

Головним фактором ефективного впровадження та інтеграції принципів сталого розвитку в туристичній сфері є виявлення та оцінка основних передумов, які включають: економічні, соціальні, політико-правові, інституційні. Вони формують сприятливе (або, навпаки, обмежуюче) середовище для застосування цих принципів.

Економічні передумови. Туризм у Чеській Республіці є значним джерелом ВВП та зайнятості, але його концентрація в Празі та висока залежність від іноземних туристів створюють економічну вразливість. Це стимулює потребу у впровадженні принципів сталого розвитку, оскільки це дозволяє диверсифікувати туристичний продукт, децентралізувати потоки та залучати платоспроможніших туристів, що готові платити більше за якісні, екологічно відповідальні послуги. Додатковою передумовою є можливість скорочення операційних витрат через підвищення енерго- та ресурсоефективності, а також доступ до фінансування від національних та європейських програм, спрямованих на підтримку "зеленої" економіки та довгострокової життєздатності галузі.

Соціальні передумови. Соціальні передумови сталого туризму в Чеській Республіці визначаються зростаючою суспільною свідомістю щодо впливу туризму на якість життя місцевих громад. Значне перевантаження історичних центрів (особливо Праги) спричиняє конфлікти між туристами та резидентами, проявляючись у зростанні цін на житло, шумі та деградації соціальної

інфраструктури, що вимагає впровадження регуляторних механізмів. Крім того, наявність висококваліфікованої робочої сили у туристичному секторі та зростаючий запит споживачів (як внутрішніх, так і міжнародних) на автентичний досвід та етичні туристичні продукти створюють сприятливе середовище для розвитку форм туризму, які підтримують місцеву культуру, зберігають традиції та забезпечують справедливий розподіл вигод від галузі серед регіональних громад.

Екологічні передумови. Екологічні передумови для впровадження принципів сталого розвитку в туристичній сфері Чеської Республіки ґрунтуються на необхідності запобігання деградації цінних природних ресурсів та захисті біорізноманіття, які є основою туристичної привабливості країни. До них належать: високе антропогенне навантаження на ландшафти, особливо у національних парках, заповідниках (наприклад, Крконоше) та історичних міських центрах через надмірний потік туристів; проблеми забруднення повітря та водних ресурсів, які прямо впливають на якість рекреаційного середовища; а також вплив туризму на зміну клімату (через транспорт) та утворення відходів. Визнання того, що збереження природної та культурної спадщини є необхідною умовою для економічної життєздатності галузі в довгостроковій перспективі, стимулює запровадження екологічних стандартів, сертифікації та інвестицій у "зелену" інфраструктуру.

Політико-правові передумови. Головна передумова для впровадження принципів сталого розвитку в туристичну сферу Чехії полягає не в одному конкретному законі про туризм, а в комплексній багаторівневій стратегічній та правовій базі. Ключове значення мають стратегічні документи найвищого рівня — насамперед "Česká republika 2030" та "Стратегія розвитку туризму ЧР 2021–2030", які імперативно встановлюють сталість як обов'язковий і основний принцип галузевого розвитку. Ці стратегічні цілі потім забезпечуються та контролюються через суміжне законодавство – Закони про охорону природи та ландшафту, просторове планування та захист культурної спадщини, які надають конкретні регуляторні обмеження та вимоги до туристичної інфраструктури та

діяльності, забезпечуючи збалансований розвиток між економічною вигодою та збереженням ресурсів.

Інституційні передумови. Інституційні передумови становлять організаційно-правову базу та систему управління, необхідну для ефективної інтеграції та реалізації принципів сталого розвитку в туристичній сфері Чеської Республіки. Вони визначають поділ повноважень, механізми координації та наявність стратегічних документів.

Державні міністерства відіграють ключову роль у формуванні політики сталості, задаючи загальнонаціональні рамки.

Міністерство Регіонального Розвитку (Ministerstvo pro místní rozvoj – MMR) виступає координуючим та стратегічним центром туристичної політики. MMR відповідає за розробку та імплементацію Національної стратегії розвитку туризму, яка формально включає цілі сталого розвитку та деконцентрації туристичних потоків. Міністерство також управляє розподілом державних та європейських структурних фондів для розвитку туристичної інфраструктури.

Міністерство Навколишнього Середовища є регулятором у сфері екологічної сталості. Воно контролює дотримання природоохоронного законодавства, керує охоронюваними природними територіями (національними парками та ландшафтними територіями) та видає екологічні дозволи, які безпосередньо впливають на туристичну діяльність.

Агентство CzechTourism – національна промоційна організація. Інституційна передумова тут полягає у зміні маркетингового підходу – від масового просування до фокусу на якості, відповідальності та регіональній диверсифікації ("розумний туризм"). Агентство просуває менш відомі регіони та сертифіковані сталі продукти.

Аналіз передумов впровадження принципів сталого розвитку в туристичному секторі Чеської Республіки свідчить про сформовану, але не до кінця реалізовану, базу. Існують як потужні економічні та інституційні стимули, так і значні соціальні та екологічні виклики, що вимагають негайної уваги.

Наявність чіткої вертикалі управління (від Міністерства Регіонального Розвитку до DMOs), а також інтеграція до законодавства ЄС (зокрема, вплив European Green Deal) створюють обов'язкову правову та стратегічну основу для сталості. Агентство CzechTourism активно переорієнтовує маркетинг на диверсифікацію та якість. Доступ до європейських фондів та субсидій є потужним фінансовим важелем для модернізації інфраструктури. Зростаючий світовий попит на екологічний та відповідальний туризм перетворює сталість з витрати на конкурентну перевагу.

Найбільш критичною проблемою є надмірна концентрація у Празі та деяких об'єктах ЮНЕСКО. Це спричиняє негативні соціальні наслідки (зростання цін, зниження якості життя місцевих мешканців) та суперечить ідеї сталого розвитку. Недостатнє використання потенціалу сільських та менш відомих регіонів поглиблює регіональну диспропорцію. В екологічній сфері, хоча й законодавча база сильна, зростаюче навантаження на природні ресурси (особливо водні та ландшафтні) та недостатня ефективність управління відходами у пікові туристичні сезони залишаються ключовими операційними викликами.

Аналіз передумов для впровадження принципів сталого розвитку в туристичній сфері Чеської Республіки демонструє, що країна має сформовану комплексну базу, яка поєднує економічні, соціальні, екологічні, політико-правові та інституційні чинники, що створюють сприятливе середовище для розвитку сталого туризму.

Економічні передумови включають значний внесок туризму у ВВП та зайнятість, можливості диверсифікації туристичного продукту, скорочення витрат через енергоефективність та доступ до національних і європейських програм підтримки "зеленої" економіки.

Соціальні чинники проявляються у зростаючій свідомості населення щодо впливу туризму на якість життя, наявності висококваліфікованої робочої сили та попиту на автентичні, етичні туристичні продукти, що сприяє підтримці місцевої культури та справедливому розподілу вигод.

Екологічні передумови визначаються необхідністю збереження природних та культурних ресурсів, запобігання деградації ландшафтів, захисту біорізноманіття та впровадження екологічних стандартів і сертифікації, а політико-правова база забезпечує інтеграцію принципів сталості через стратегічні документи національного рівня, законодавство з охорони природи, просторового планування та захисту культурної спадщини.

Інституційні передумови формуються через чітку вертикаль управління та координації, з ключовою роллю Міністерства Регіонального Розвитку, Міністерства Навколишнього Середовища та агентства CzechTourism, які забезпечують стратегічне планування, регуляторний контроль та просування сталих практик, включно з регіональною диверсифікацією та маркетингом відповідальних туристичних продуктів.

Незважаючи на наявність сильних інституційних та фінансових інструментів, найбільш критичними залишаються проблеми надмірної концентрації туристів у Празі та об'єктах ЮНЕСКО, що створює соціальні та економічні дисбаланси, а також екологічний тиск на природні ресурси.

Ефективність сталого розвитку вимагає переходу від масового, концентрованого туризму до якісного, диверсифікованого та регіонально збалансованого туристичного продукту з активним залученням місцевих громад, що дозволить зберегти культурну та природну спадщину, забезпечити економічну життєздатність та підвищити якість життя для нинішніх і майбутніх поколінь.

3.2. Характеристика та тенденції розвитку сталого туризму

Чеська Республіка, і зокрема Прага, докладують чимало зусиль задля впровадження принципів сталого розвитку в туристичну сферу країни. Влада прагне знайти баланс між економічним зиском від туризму та збереженням довкілля, історико-культурних пам'яток, а також забезпеченням високого рівня життя місцевого населення.

Міська адміністрація разом із муніципальною компанією Prague City Tourism та у співпраці з Інститутом планування та розвитку столичного міста

Праги підготували «Концепцію в'їзного туризму столичного міста Праги». Її метою є балансування економічних вигод від туризму зі стратегічними інтересами міста та його мешканців. Таким чином, вона встановлює новий, комплексний та сталий підхід до питання туризму у столиці. Радниця з питань культури та туризму Чехії Гана Тршештікова зазначила, що дана концепція – це план, спрямований на максимізацію позитивних аспектів туризму та мінімізацію пов'язаних з ним негативних. Вона пов'язана не лише з туризмом як таким, але й відображає потреби та інтереси міста та його мешканців. Розвиток в'їзного туризму зорієнтований на туристів, які цікавляться місцевим середовищем, шукають оригінальні, автентичні та місцеві продукти та послуги, і витрачають більше грошей [30].

Стратегія спрямована на вирішення хронічної проблеми перевантаженості міського центру, спричиненої надмірним туризмом і так званою туристифікацією. Цей процес призвів до того, що життєво важливі функції та послуги, необхідні для повсякденного життя місцевих мешканців, були витіснені та замінені пропозиціями, орієнтованими виключно на відвідувачів. Основна мета нової стратегії — поліпшити якість життя пражан, водночас підкреслюючи унікальну культурну спадщину міста та створюючи умови для розвитку туризму виключно в рамках сталого розвитку. Впровадження цієї концепції буде здійснюватися через щорічний план дій, який розроблятиме Міський туристичний департамент Праги. Цей план визначатиме конкретні кроки для реалізації стратегічних напрямків і обов'язково обговорюватиметься з відповідними радниками. Успіх і реалізація концепції є неможливими без широкої співпраці та залучення всіх ключових сторін, включаючи Празьку міську раду, районні адміністрації, провідні міські та державні організації, місцевих жителів, а також бізнес- і некомерційний сектори.

Місто разом із Prague City Tourism вже впроваджує перші кроки, що впливають із стратегії. Наприклад, воно створює нові туристичні маршрути, що виходять за межі центру міста. Воно також працює над маркуванням сталого туризму або екологізацією пропозиції міста. Воно також готує так звані

інструменти розумного туризму – додаток, який надаватиме дані про вподобання туристів, завдяки яким можна буде налаштувати інші пов'язані послуги. Це також пов'язано із завданням мегаполісу стати містом без бар'єрів.

За словами голови ради директорів Prague City Tourism Франтішека Ціпра, метою також є покращення комунікації з туристами, яких місто інформуватиме про обмеження, правила та культуру поведінки в Празі [31]. Прага хоче досягти цього, розвиваючи нічне життя в місцях, де його не так сильно турбуватимуть місцеві жителі. Вона також хоче створити пропозицію для відвідувачів, які повертатимуться до столиці неодноразово.

Окрім урботуризму Чеська Республіка розвиває напрям екотуризму і тому намагається проводити заходи щодо збереження довкілля та природних ресурсів. Влада країни ухвалила новий план із захисту національних парків та запровадження суворих обмежень на відвідування особливо охоронюваних територій. Міністерство охорони навколишнього середовища Чехії оголосило, що в найближчі п'ять років планує інвестувати близько 10 мільярдів крон у проекти з відновлення лісів, охорони рідкісних видів та покращення інфраструктури для «зеленого» туризму. Одним із головних нововведень стане запровадження електронної системи реєстрації туристів у заповідниках, що дозволить регулювати потік відвідувачів й зменшити навантаження на екосистему. Міністр охорони навколишнього середовища Чеської Республіки Петр Гавлічек вважає, що впровадження розумних обмежень і сучасних технологій допоможе знайти баланс між туризмом та захистом довкілля[32].

Також Чехія запускає нову національну програму розвитку екотуризму, спрямовану на збереження природи та популяризацію екологічних подорожей. Проєкт під назвою «Чиста Чехія» об'єднує зусилля державних органів, місцевих громад та приватних компаній. За словами міністра охорони навколишнього середовища Чехії, мета ініціативи — не лише захистити природні парки та культурні пам'ятки країни, але й підвищити обізнаність туристів щодо важливості сталого туризму. Програма передбачає створення нових екомаршрутів, підтримку еко-готелів, а також проведення освітніх кампаній для

мандрівників. Очікується, що проєкт «Чиста Чехія» збільшить туристичний потік до сільських та малонаселених регіонів, що допоможе розвантажити популярні міста, такі як Прага та Чеський Крумлов.

Ще однією екологічною ініціативою є «Зелений шлях 2030». Вона не пов'язана безпосередньо з туризмом, але передбачає зміни, які матимуть позитивний вплив у всіх галузях.

Основними напрямками програми є:

- енергоперехід – інвестиція у створення нових об'єктів відновлювальної енергії та модернізацію уже існуючої мережі;
- екотранспорт – нарощення виробництва громадського електротранспорту (трамваї, автобуси), збільшення кількості зарядних станцій для автомобілів;
- зелені міста – озеленення міст, застосування енергоефективних технологій при будівництві житла, покращення якості повітря;
- освіта та громадська обізнаність – кампанії з навчання усіх верств населення – від школи до бізнесу.

Програма “Зелений шлях 2030” отримала підтримку з боку Європейського Союзу. Єврокомісія надасть Чехії грант у розмірі 2 мільярдів євро для реалізації ключових етапів ініціативи. Крім того, Чехія підписала меморандуми про співпрацю з Німеччиною та Австрією для обміну досвідом у галузі відновлюваної енергетики.

Громадські організації та екологічні активісти позитивно оцінили ініціативу уряду. Водночас звучать критичні зауваження щодо необхідності враховувати соціальні аспекти, такі як захист робочих місць у вугільній промисловості, яка досі залишається важливою частиною економіки Чехії.

Реалізація проєкту повинна бути послідовною та прозорою, важлива співпраця з місцевими громадами, щоб мінімізувати можливі конфлікти інтересів[33].

Аналіз основних проєктів та концепцій розвитку сталого туризму в Чеській Республіці засвідчує зміщення пріоритетів від кількісного зростання до якісної

та відповідальної моделі управління. Цей процес характеризується формалізацією, регіоналізацією та інтеграцією європейських стандартів.

Ключовими тенденціями впровадження є:

— стратегічна формалізація – впровадження принципів сталості закріплено у ключових національних документах, таких як Національна стратегія розвитку туризму, це перетворює сталий розвиток з опціональної ініціативи на інституційний імператив;

— регіоналізація та деконцентрація – чітко простежується тенденція до розширення географії туризму. Проекти спрямовані на зменшення навантаження на Прагу та розвиток потенціалу менш відвідуваних регіонів, що є прямою відповіддю на проблему овертуризму;

— інтеграція ЄС-стандартів – проекти, особливо ті, що фінансуються з європейських фондів, демонструють високу відповідність вимогам European Green Deal. Це стосується інвестицій у "зелену" інфраструктуру (велодоріжки, електрозарядні станції), енергоефективність готелів та просування екологічної сертифікації;

— зростання екологічної свідомості – розвиваються національні системи екологічного маркування та сертифікації, які стимулюють готельний та ресторанний бізнес до зменшення впливу на довкілля (управління відходами, водозбереження).

Незважаючи на значний прогрес у стратегічному плануванні та наявності фінансової підтримки, головний виклик Чехії полягає у переведенні цих концепцій у масові операційні практики. Ефективність впровадження сталого розвитку безпосередньо залежить від успіху деконцентраційних проектів та здатності влади забезпечити збалансоване використання ресурсів і мінімізацію соціальних конфліктів, особливо в історичних центрах.

Аналіз тенденцій розвитку сталого туризму в Чеській Республіці свідчить про системне зміщення акценту від кількісного зростання туристичних потоків до комплексної, якісної та відповідальної моделі управління галуззю. Країна демонструє високий рівень інституційної готовності та фінансової

спроможності, що забезпечує основу для стратегічного планування, регіональної диверсифікації та інтеграції сучасних технологій і європейських стандартів сталості.

Особлива увага приділяється збалансуванню економічних вигод з соціальними та екологічними пріоритетами, що відображає прагнення забезпечити якість життя місцевих громад та збереження культурної і природної спадщини. Водночас, ключовим викликом залишається переведення стратегічних документів і проєктів у масові практики, ефективне управління потоками туристів і мінімізація конфліктів інтересів між відвідувачами та мешканцями.

Успіх реалізації сталого туризму залежатиме від здатності державних органів, муніципалітетів та бізнесу забезпечити координацію дій на національному та регіональному рівнях, а також від активного залучення громадськості і використання інноваційних рішень, що дозволять підтримувати довгострокову життєздатність туристичної сфери, одночасно сприяючи екологічній стійкості та соціальній гармонії.

3.3. Ключові проблеми та бар'єри у розвитку сталого туризму

У контексті сучасних трансформацій світового туризму Чеська Республіка активно впроваджує принципи сталого розвитку, спрямовані на збереження природно-культурної спадщини та забезпечення збалансованого економічного зростання. Зростання туристичних потоків, концентрація відвідувачів у найбільш популярних дестинаціях, а також посилення екологічного навантаження на природні території вимагають поглибленого аналізу ключових проблем та пошуку нових управлінських рішень. Для комплексного розуміння сильних і слабких сторін туристичної сфери, а також можливостей і загроз у сфері сталого туризму доцільним є використання SWOT-аналізу, що дозволяє оцінити поточну ситуацію та визначити перспективні напрями розвитку галузі.

SWOT-аналіз упровадження принципів сталого розвитку в туристичній сфері Чеської Республіки

S – Strengths (сильні сторони):

- доволі розвинена туристична інфраструктура – якісний громадський транспорт, велика кількість готелів, інфраструктура для пішохідного та велотуризму;
- високий рівень охорони довкілля – національні парки (Крконоше, Шумава, Поязері), заповідні території, чітка нормативна база щодо природоохоронної діяльності;
- впізнаваний бренд країни – Прага, Чеський Крумлов та інші пам'ятки ЮНЕСКО приваблюють стабільні туристичні потоки;
- активна державна політика у сфері екотуризму – стратегія CzechTourism, програми підтримки сталих форм відпочинку;
- розширення альтернативних видів туризму – гастрономічний, винний, сільський, активний туризм.

W – Weaknesses (слабкі сторони):

- овертуризм у ключових локаціях, насамперед у Празі, Чеському Крумлові, на Снежці та в нацпарках;
- нерівномірний просторовий розподіл туристів – перенавантаження частини регіонів і недовикористання туристичного потенціалу периферії;
- екологічний тиск на природні території – ерозія ґрунтів у горах, деградація стежок, шумове та відходове навантаження;
- залежність від міжнародного туризму, що робить сектор вразливим до криз;
- недостатній контроль над Airbnb та приватними орендами, що сприяє зростанню цін на житло в містах та соціальному напруженню.

O – Opportunities (можливості):

- диверсифікація туристичного продукту – розвиток маловідомих регіонів, тематичних маршрутів, сталих практик у сільських громадах;

- розвиток так званого «м'якого туризму» – веломаршрути, трекінг, природоорієнтовані продукти, гастротуризм;
- інвестиції в «зелену» інфраструктуру – екомаршрути, електротранспорт, системи моніторингу відвідувачів у нацпарках;
- підвищення туристичної обізнаності – кампанії для гостей і місцевих щодо відповідальної поведінки;
- цифровізація сектору – управління потоками туристів через мобільні додатки, попереднє бронювання для обмеження доступу в чутливі місця.

T – Threats (загрози)

- поглиблення овертуризму без належних регуляцій, що може призвести до втрати автентичності міських центрів і деградації природних територій;
- кліматичні зміни – скорочення снігового покриву в Крконошах, підвищення ризиків повеней у деяких регіонах;
- соціальна напруга між місцевими жителями та туристами, особливо в Празі через шум, дорожнечу житла й перевантаження інфраструктури;
- глобальні економічні та політичні кризи, що можуть зменшувати міжнародний потік туристів;
- комерціалізація природних об'єктів, яка ставить під загрозу їхню екологічну стійкість.

Впровадження принципів сталого розвитку в туристичній сфері Чеської Республіки має значний потенціал завдяки вже існуючим сильним сторонам, таким як добре розвинена туристична інфраструктура, високий рівень охорони довкілля, впізнаваний бренд країни та активна державна підтримка екотуризму.

Разом із тим, розвиток сталого туризму стикається з низкою ключових проблем і бар'єрів, серед яких найбільш актуальними залишаються овертуризм у популярних локаціях, нерівномірний просторовий розподіл туристичних потоків, що призводить до перенавантаження окремих регіонів та недовикористання потенціалу периферії, а також екологічний тиск на природні

території, включно з ерозією ґрунтів, деградацією стежок, шумовим та відходовим навантаженням.

Соціальні аспекти також потребують уваги: залежність від міжнародного туризму та неконтрольовані короткострокові оренди житла підвищують соціальну напругу і обмежують доступність житла для місцевих жителів. Разом із цим, існують значні можливості для розвитку сталого туризму через диверсифікацію туристичного продукту, розвиток «м'якого туризму», інвестиції в «зелену» інфраструктуру та цифрові технології для управління потоками відвідувачів, а також через підвищення обізнаності туристів і місцевого населення щодо відповідальної поведінки.

Основні загрози включають поглиблення овертуризму без належного регулювання, вплив кліматичних змін, соціальну напругу в міських центрах, глобальні економічні та політичні кризи, а також комерціалізацію природних об'єктів. Таким чином, для досягнення сталого розвитку туризму необхідне комплексне поєднання державної політики, регіональної диверсифікації, екологічного менеджменту та використання сучасних технологій, що дозволить збалансувати економічні вигоди, зберегти природну та культурну спадщину, а також забезпечити високий рівень якості життя для місцевого населення.

РОЗДІЛ 4

РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ОВЕРТУРИЗМУ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

4.1. Формування рекомендацій для уряду та місцевих органів влади

Розробка конкретних рекомендацій для центральних та місцевих органів влади Чеської Республіки є критично важливою для забезпечення ефективного впровадження принципів сталого розвитку як інструменту державної політики подолання овертуризму. Така необхідність зумовлена потребою в системних та практичних рішеннях, які інтегрують економічні, соціальні та екологічні аспекти сталого розвитку в національні та регіональні стратегії боротьби з надмірним туризмом.

З метою забезпечення практичної реалізації політики сталого розвитку, що ефективно протидіє овертуризму, нижче подається деталізований перелік рекомендацій. Ці пропозиції чітко структуровані за суб'єктами і адресовані, по-перше, центральному Уряду Чеської Республіки для формування національної стратегії, по-друге, місцевим органам влади для забезпечення ефективної імплементації на регіональному та муніципальному рівнях.

З метою забезпечення системного підходу та максимальної ефективності впровадження принципів сталого розвитку для подолання бідності, сформульовані рекомендації чітко диференційовані за рівнями управління. Це дозволяє розмежувати макрорівневі стратегічні завдання, які покладаються на Уряд, та завдання імплементаційного, локального характеру, що належать до компетенції місцевих органів влади.

Перша група рекомендацій адресована центральному уряду Чеської Республіки. Ці пропозиції зосереджені на створенні національної законодавчої, фінансової та стратегічної бази, необхідної для інтеграції сталого розвитку в усі політики, спрямовані на подолання явища овертуризму.

Надання пільг сертифікованим бізнесам. Метою даного заходу є створення економічних стимулів для підприємств (особливо в туристичному

секторі та сфері послуг), щоб вони інвестували в екологічну сертифікацію, що сприятиме підвищенню їхнього рівня стійкості. Дана рекомендація адресована уряду, оскільки вона вимагає знім у законодавстві та податковій політиці.

Уряд має запровадити такі механізми податкового стимулювання для компаній, що мають міжнародну (наприклад, ISO, LEED, Green Key, Fair Trade) або національну екологічну сертифікацію:

- зниження корпоративного податку. Запровадження зниженої ставки податку на прибуток для сертифікованих компаній. Наприклад, зменшення стандартної ставки (яка в Чехії становить 21% [34]) на 1-3 процентні пункти;
- прискорення амортизації. Дозвіл на прискорену амортизацію обладнання та інвестицій, пов'язаних з підвищенням енергоефективності, впровадженням відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) та системами мінімізації відходів.

З метою заохочення малого та середнього бізнесу до впровадження стійких стандартів та отримання необхідної сертифікації, необхідно запровадити для них механізм податкової підтримки в процесі сертифікації.

Потрібно надати таким підприємствам тимчасове зниження ставки податку на додану вартість (ПДВ) або цільові податкові кредити на період активної підготовки до сертифікації (наприклад, до 12-18 місяців). Це допоможе їм компенсувати їм значні витрати на впровадження відповідних стандартів та пришвидшить процес сертифікації. Після цього, ставка ПДВ повертається до загальновстановленої, або ж надається подальша, менша.

Також серед ініціатив, які варто запровадити уряду є наступні:

- надання прямих державних субсидій або грантів для покриття частини витрат на отримання сертифікації та проведення необхідного екологічного аудиту;
- укладення угод з державними та комерційними банками про надання кредитів за зниженими відсотковими ставками (або державне гарантування кредитів) для сертифікованих підприємств, які планують розширення або модернізацію;

— надання додаткових балів або пріоритету сертифікованим компаніям під час участі у тендерах на державні та муніципальні закупівлі послуг та товарів (принцип "зелених" закупівель);

— зниження відсотка відрахувань на соціальне страхування для сертифікованих підприємств, які офіційно працевлаштовують та навчають персонал із соціально вразливих груп населення (осіб з регіонів із високою бідністю, осіб з інвалідністю);

— державна компенсація частини витрат, понесених компанією на підвищення кваліфікації та професійне навчання своїх працівників за "зеленими" напрямками (енергоаудит, екологічний менеджмент).

Впровадження цих заходів створює позитивну фінансову мотивацію, заохочуючи бізнес добровільно переходити на сталі моделі роботи, що, своєю чергою, сприяє зростанню якісної зайнятості та зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище.

Вживання заходів щодо диверсифікації та деконцентрації туристичних потоків. Ця рекомендація є ключовою для центральної влади, оскільки вимагає національного стратегічного планування та фінансових стимулів для перерозподілу туристів з перенасичених туристичних центрів (як-от Прага) до менш популярних.

Задля досягнення поставленої мети, потрібно запровадити наступні механізми:

— розробка та прийняття національної програми, яка чітко визначає пріоритетні дестинації, куди будуть перерозподілятися туристичні потоки;

— запровадження цільових субсидій та пільгових кредитів для створення туристичної інфраструктури поза межами традиційних туристичних центрів;

— запровадження вищих ставок туристичного збору у перенасичених містах (Прага, Чеський Крумлов) та нульові або мінімальні ставки для альтернативних дестинацій;

— податкові канікули для нових бізнесів у пріоритетних регіонах.

Запровадження цих заходів забезпечить перерозподіл туристичних потоків та зниження тиску з перенасичених туристичних центрів.

Створення нових освітніх програм в сфері сталого розвитку. Метою цього є інтеграція принципів сталого розвитку в усі ланки освітньої системи задля формування кваліфікованих кадрів та підвищення екологічної свідомості населення.

Вища освіта. Мета – кадрове забезпечення. У сфері вищої освіти слід провести наступні заходи:

— розробка нових спеціалізацій – започаткування освітніх програм магістерського та бакалаврського рівня за напрямками «Сталий туризм та дестинаційний менеджмент», «Зелені технології в сфері послуг» та «Соціальне підприємництво»;

— обов'язкові модулі – включення обов'язкових освітніх модулів з екологічної, соціальної та корпоративної відповідальності (ESG) до навчальних планів економічних, технічних та туристичних спеціальностей;

— підготовка викладачів – фінансування програм перекваліфікації та підвищення кваліфікації викладачів університетів і технікумів, щоб вони могли компетентно викладати нові «зелені» дисципліни.

Середня освіта. Мета – формування свідомості. У напрямі середньої освіти потрібно впровадити наступні ініціативи:

— інтеграція теми сталого розвитку, мінімізації відходів та локального споживання не як окремий предмет, а як наскрізну тему в існуючі дисципліни (географія, економіка, біологія, громадянська освіта);

— стимулювання шкіл до впровадження практичних екологічних проєктів (шкільні сади, системи роздільного збору сміття) для формування практичних навичок сталого життя.

Навчання для дорослих впродовж життя (Lifelong learning). Мета – формування у суспільства ключових компетентностей в плані сталого розвитку.

Для цього потрібно:

— створення центрів компетенцій – заснування регіональних центрів, що пропонують короткострокові курси та сертифікаційні програми для дорослого населення та безробітних, орієнтовані на набуття практичних навичок, затребуваних у секторах зеленої економіки (наприклад, встановлення сонячних панелей, органічне землеробство, екогідри);

— стимулювання цифрової освіти – розробка онлайн-курсів (MOOCs) із державною акредитацією, які покривають аспекти Smart-туризму та цифрової трансформації бізнесу, що дозволить мешканцям із віддалених та бідних регіонів підвищувати кваліфікацію без відриву від місця проживання.

Впровадження цієї рекомендації забезпечить Чеську Республіку людським капіталом, необхідним для підтримки інноваційного та сталого розвитку, створюючи таким чином довгострокову основу для забезпечення соціально-економічного прогресу з урахуванням принципів стійкості.

На протипагу макрорівневим завданням, успіх політики сталого розвитку значною мірою залежить від її ефективної імплементації на місцях.

Зелена інфраструктура. Для ефективного впровадження зеленої інфраструктури (ЗІ), яка сприятиме сталому розвитку міста, покращенню екологічної ситуації та підвищенню якості життя мешканців, місцевій владі слід зосередитися на наступних ключових кроках:

— створення довгострокової, міжгалузевої стратегії зеленої інфраструктури, яка буде інтегрована в генеральний план міста та інші містобудівні документи (наприклад, схеми теплопостачання, транспортні моделі); це забезпечить системний підхід, а не фрагментарні рішення;

— проведення детального картування існуючих зелених та блакитних зон (парки, сквери, річки, водойми) та визначити території з найбільшою потребою у ЗІ (зони теплового стресу, ризику підтоплення, низької якості повітря);

— визначення пріоритетних проєктів на основі їхнього потенційного впливу на вирішення критичних міських проблем (боротьба з ефектом міського теплового острова, управління дощовими стоками);

— включення обов'язкових вимог щодо впровадження елементів ЗІ у нове будівництво та реконструкцію, стандарти облаштування зелених дахів та вертикального озеленення для великих будівель, а також використання проникних покриттів (permeable pavement) на парковках та тротуарах;

— запровадження механізмів стимулювання для приватного сектора та мешканців, які впроваджують ЗІ на своїх ділянках (наприклад, податкові пільги, гранти, компенсації за збір дощової води);

— розвиток зв'язку між існуючими зеленими зонами, за рахунок створення пішохідних та велосипедних маршрутів, засаджених деревами, що також поліпшить біорізноманіття;

— впровадження рішень щодо управління поверхневими стоками, такі як: біодренажні канали (rain gardens), водоохоронні зони вздовж річок, водно-болотні угіддя для природного очищення води;

— збільшення кількості дорослих дерев на вулицях, віддаючи перевагу місцевим видам, стійким до міських умов, що допоможуть знижувати температуру повітря та поглинати вуглець;

— залучення коштів з різних джерел: місцевий бюджет, державні та міжнародні грантові програми, механізми державно-приватного партнерства;

— запровадження широких консультацій та інформаційних кампаній для підвищення обізнаності мешканців про переваги ЗІ та їхню роль у її підтримці;

— залучення волонтерів до висадки дерев та догляду за зеленими зонами.

Впровадження сталої системи управління відходами (мінімізація, сортування та рециклінг). Ця рекомендація базується на "ієрархії управління відходами" – ключовому принципі сталого розвитку, який передбачає пріоритетність дій: запобігання > повторне використання > рециклінг > відновлення енергії > видалення. Необхідні заходи:

- запобігання утворенню відходів – влада повинна зосередитися на заходах, які зменшують кількість сміття до його утворення;
- впровадження програми "нуль відходів" (Zero Waste) – розробка та підтримка місцевих ініціатив, спрямованих на відмову від одноразових предметів;
- стимулювання багаторазового використання;
- введення обмежень на використання одноразового пластику в комунальних закладах, на масових заходах та ринках;
- створення мережі пунктів ремонту та обміну речами;
- впровадження програм муніципального або заохочення домашнього компостування органічних відходів (залишки їжі, садові відходи), що значно зменшить загальний обсяг сміття;
- впровадження системи роздільного сортування;
- встановлення достатньої кількості контейнерів для роздільного збору (мінімум: папір, пластик/метал, скло, органіка) у громадських місцях та житлових районах;
- створення стаціонарних пунктів прийому небезпечних відходів (батареї, ртутні лампи, ліки, електроніка);
- затвердження чітких і єдиних правил сортування для всієї громади;
- забезпечення окремого вивезення відсортованих відходів, щоб уникнути їх змішування на етапі транспортування;
- створення довгострокового (на 5-10 років) плану, який чітко визначає цілі, цільові показники, необхідну інфраструктуру, фінансове забезпечення та відповідальних осіб;
- забезпечення того, що всі заходи в плані управління відходами відповідають пріоритетам сталого розвитку.

Залучення громад до сталого туризму. Місцева влада повинна розглядати громаду не просто як об'єкт туризму, а як активного партнера та

співтворця туристичного продукту, забезпечуючи рівномірний розподіл економічних вигод. Для цього необхідне здійснення наступних заходів:

- запровадження політики, яка стимулює суб'єкти туристичного бізнесу (готелі, ресторани, сувенірні крамниці) максимально закуповувати місцеву продукцію (фермерські продукти, ремісничі вироби);

- надання грантів, пільгових кредитів та навчальних програм для мешканців, які бажають відкрити власні міні-готелі, садиби, крафтові майстерні, екскурсійні послуги (агротуризм, зелений туризм);

- надання пріоритету місцевим жителям при наймі на роботу в туристичній інфраструктурі, включаючи адміністративні та керівні посади;

- створення робочої групи, до складу якої обов'язково мають входити представники громадських організацій, місцевих жителів (незалежно від їхньої зайнятості в туризмі), активісти та екологи;

- проведення обов'язкових та прозорих громадських слухань щодо всіх великих інфраструктурних проєктів (будівництво готелів, доріг, сміттєпереробних комплексів), пов'язаних з туризмом;

- створення доступних платформ (онлайн-форуми, гарячі лінії), де мешканці можуть висловлювати занепокоєння, пропозиції та скарги щодо впливу туризму на їхнє повсякденне життя та довкілля;

- залучення носіїв місцевих традицій, ремесел, діалектів та історії до розробки автентичних туристичних маршрутів та заходів.

Стратегія розвитку сталої та екологічної мобільності. Рекомендація передбачає комплексний підхід, що охоплює інфраструктуру, громадський транспорт, стимулювання та обмеження, а саме:

- оновлення парку комунального транспорту (тролейбуси, трамваї, автобуси) на електричні, гібридні або ті, що використовують низьковуглецеве паливо (наприклад, біометан);

- розширення маршрутів електротранспорту, який є найбільш екологічним та енергоефективним у містах;

- запровадження електронних систем оплати проїзду та інтеграція різних видів транспорту в єдину мережу, щоб зробити користування громадським транспортом максимально зручним та швидким;
- проектування та будівництво відокремлених, безпечних велодоріжок та смуг, що з'єднують житлові райони, ділові центри та транспортні вузли;
- встановлення велопарковок біля ключових об'єктів інфраструктури (державні установи, лікарні, ТРЦ) ;
- створення системи муніципального велопрокату (байкшерингу) ;
- розширення пішохідних зон, облаштування комфортних тротуарів та забезпечення їхньої інклюзивності;
- розвиток мережі зарядних станцій (ЗС) - сприяння будівництву громадських швидкісних зарядних станцій на ключових магістралях та парковках;
- виділення комунальних ділянок для встановлення ЗС із пільговими умовами для інвесторів;
- надання пільгових або безкоштовних паркувальних місць для електромобілів у центрі міста та біля великих об'єктів;
- дозвіл електромобілям користуватися виділеними смугами громадського транспорту (за умови, що це не створює перешкод для руху автобусів/тролейбусів);
- поступове впровадження зон з обмеженим викидом у центрі міста, куди дозволено в'їзд лише екологічному транспорту або автомобілям із певним екологічним класом (наприклад, Євро-5 і вище).

Стратегічне партнерство місцевої влади та бізнесу для сталого розвитку. Співпраця з приватним сектором є критично важливою для впровадження принципів сталого розвитку, оскільки бізнес є основним джерелом інновацій, інвестицій та робочих місць. Рекомендація зосереджена на створенні стимулів, прозорості та спільних проєктів. Необхідні інструменти:

- заохочення бізнесу до "зеленої" трансформації через фінансові та адміністративні важелі;
- надання пільг з місцевих податків для підприємств, які впроваджують енергоефективні технології та використовують відновлювані джерела енергії, створюють інфраструктуру для сортування та переробки відходів, сертифікують свою продукцію або виробництво за міжнародними екологічними стандартами;
- впровадження муніципальної політики пріоритету (або додаткових балів у тендерах) для компаній, які пропонують екологічно чисті товари, послуги та мають високі показники соціальної відповідальності;
- спрощення адміністративних процедур та прискорене видача дозволів для екологічних стартапів (наприклад, у сфері еко транспорту, переробки відходів, еко туризму);
- забезпечення діалогу між владою та бізнесом для формування спільних стратегій;
- активне впровадження механізмів розширеної відповідальності виробника на місцевому рівні, де виробники беруть на себе відповідальність за утилізацію своєї продукції (упаковки) після її використання;
- залучення бізнесу до державно-приватного партнерства для фінансування та будівництва об'єктів сталої інфраструктури;
- створення рейтингу або програми визнання для компаній, які активно інвестують у місцеві соціальні та екологічні проекти (наприклад, озеленення міста, підтримка місцевої культури, освіта для сталого розвитку);
- співпраця з великими місцевими підприємствами для організації тренінгів, семінарів та менторських програм для малих та середніх підприємців щодо впровадження принципів циркулярної економіки та енергоефективності;
- перетворення відносини "влада-бізнес" із контрольних-наглядових на партнерські, що забезпечить швидку та ефективну інтеграцію принципів сталого розвитку в економічне життя громади.

Представлені рекомендації формують комплексну та багаторівневу дорожню карту для інкорпорації принципів сталого розвитку в державну політику Чеської Республіки, націлену на подолання проблеми овертуризму та забезпечення соціально-економічного прогресу.

Успіх боротьби з овертуризмом залежить не від фрагментарних заборон, а від національної системної трансформації, що вимагає узгоджених зусиль центрального Уряду (макрорівень) та місцевої влади (мікрорівень імплементації).

Центральний Уряд має використати податкові та фінансові важелі для створення мотивації для бізнесу добровільно переходити на зелені стандарти та сертифікацію. Це перетворить сталість із додаткового тягара на конкурентну перевагу та інвестиційну можливість.

Диверсифікація туристичних потоків має бути закріплена на національному рівні через цільове фінансування та диференціацію туристичних зборів. Це критично важливо для зниження тиску на відомі туристичні центри та забезпечення рівномірного розподілу економічних вигод для менш розвинених регіонів.

Впровадження інноваційного та сталого розвитку неможливе без цільової освітньої реформи, яка стане довгостроковою інвестицією у формування суспільства та кадрів, здатних підтримувати стійку економіку.

Ефективність політики сталого розвитку проявляється на місцях через практичні рішення: зелена інфраструктура (для боротьби з тепловими островами та управління стоками), циркулярна економіка (для мінімізації відходів) та стала мобільність (для зниження забруднення). Ці заходи безпосередньо покращать якість життя місцевих жителів, що є ключем до подолання їхнього опору туризму.

Успішна політика вимагає переходу відносин "влада-бізнес" на партнерський формат, а також обов'язкового залучення громади до прийняття рішень. Це гарантуватиме те, що туристичний розвиток буде не нав'язаним, а спільно створеним та відповідатиме соціальним потребам.

Таким чином, запропоновані рекомендації слугують операційним планом, який забезпечує перетворення принципів сталого розвитку з декларативних цілей на конкретні інструменти державної політики, що ефективно вирішують проблеми овертуризму, одночасно сприяючи сталому економічному зростанню та соціальній справедливості в Чеській Республіці.

4.2. Розробка практичних рекомендацій для туристичних операторів та бізнесу

Ефективне подолання проблеми овертуризму в Чеській Республіці, що є частиною ширшої стратегії сталого розвитку, вимагає не лише політичної волі та законодавчих змін на державному рівні, але й активної, відповідальної участі приватного туристичного бізнесу та операторів. Саме на цьому рівні відбувається безпосередня взаємодія з туристом, використання ресурсів та вплив на місцеву громаду.

У цьому контексті, практичні рекомендації, адресовані готелям, туроператорам, ресторанам та іншим суб'єктам туристичної індустрії, є критично важливим елементом імплементації національної політики. Вони переводять макрорівневі цілі сталого розвитку (екологічну, соціальну та економічну стійкість) у конкретні, вимірювані бізнес-процеси.

Наступні рекомендації деталізують практичні кроки, які дозволять туристичному сектору Чехії мінімізувати негативний вплив на довкілля та культурну спадщину, одночасно підвищуючи свою конкурентоспроможність та забезпечуючи справедливий розподіл економічних вигод для місцевих жителів. Ці заходи охоплюють три ключові сфери: екологічна стійкість, соціальна та культурна стійкість та стале маркетингове планування. Їхнє впровадження є необхідною умовою на шляху до подолання овертуризму.

Екологічна стійкість та управління ресурсами. Ці заходи спрямовані на мінімізацію негативного впливу на довкілля та підвищення ресурсної ефективності:

- впровадження автоматизації (сенсори руху, карткові ключі);

- здійснення повного переходу на енергозберігаюче LED-освітлення;
- інвестиції у відновлювані джерела енергії (сонячні колектори, теплові насоси) для покриття потреб у гарячій воді чи опаленні;
- мінімізація використання одноразових предметів (пластикових пляшок, індивідуальної тари для косметики) шляхом використання дозаторів великого об'єму;
- забезпечення чіткої інфраструктури для роздільного збору сміття для гостей та персоналу. Організація компостування органічних відходів на кухні;
- встановлення водозберігаючої сантехніки (аератори, подвійний злив);
- запровадження програми добровільної відмови гостей від щоденної заміни рушників і білизни. регулярний контроль та усунення протікання;
- облаштування велопарковок та зарядних станцій для електромобілів;
- надання трансферу електричними або гібридними транспортними засобами.

Соціальна та культурна стійкість. Ці дії забезпечують позитивний вплив на місцеву громаду та сприяють збереженню культурної автентичності:

- впровадження політики пріоритетного найму місцевих жителів;
- інвестиції у навчання та підвищення кваліфікації персоналу;
- використання послуг місцевих гідів та провайдерів;
- максимальне здійснення закупівлі місцевої продукції (продукти харчування, сувеніри, ремісничі вироби);
- спрямування частини прибутку на місцеві соціальні чи екологічні проекти (наприклад, відновлення історичних пам'яток);
- розробка туристичних продуктів, що акцентують увагу на автентичності та збереженні місцевих традицій;

– інформування туристів про правила поведінки та місцеві звичаї для забезпечення шанобливого ставлення.

Стале маркетингове та продуктове планування. Ці рекомендації стосуються створення привабливої та відповідальної туристичної пропозиції:

– пропонування більш тривалих та глибоких подорожей, які дозволять туристам справді зануритися в місцеве життя та культуру, зменшуючи при цьому навантаження на ключові атракції;

– розробка тематичних турів (гастрономічні, оздоровчі, освітні) та спеціальні цінові пропозиції для стимулювання попиту поза піковим сезоном, що забезпечує рівномірне економічне навантаження[35];

– представлення своїх екологічних та соціальних практик (наприклад, "Ми використовуємо сонячну енергію" або "100% наших продуктів — місцеві"), використання цих історій як ключових конкурентних переваг;

– впровадження програм лояльності, які надають знижки гостям, що обирають екологічні засоби пересування (потяг, електромобіль) або беруть участь у місцевих екологічних ініціативах;

– мінімізація використання паперу, переходячи на цифрові ваучери, карти та путівники;

– використання технологій для оптимізації маршрутів та управління ресурсами (розумні системи керування будівлею) для зниження споживання[36];

– створення для гостей «зелених путівників» з чіткими інструкціями щодо місцевого сортування сміття, правил поведінки на природних територіях та рекомендаціями щодо екологічного транспорту;

– розвиток відповідної інфраструктури для задоволення зростаючого попиту на активний туризм: туристичних стежок, велодоріжок, кемпінгів, а також центрів прокату спорядження[37].

Представлений перелік рекомендацій чітко демонструє, що перехід туристичного бізнесу Чехії до сталого розвитку — це не просто екологічна

ініціатива, а всеосяжна стратегія, що інтегрує відповідальність у саму бізнес-модель.

Впровадження екологічних заходів та ресурсної ефективності забезпечить бізнесу пряму економічну вигоду через зниження експлуатаційних витрат та водночас підвищить його привабливість для свідомих туристів.

Туристичний бізнес повинен перейти від експлуатації до партнерства з місцевою громадою. Пріоритетний найм, інвестиції в місцевих постачальників, закупівля регіональних продуктів та спрямування частини прибутку на локальні проекти гарантуватиме, що економічні вигоди від туризму справедливо розподілятимуться, знижуючи соціальну напругу, спричинену овертуризмом.

Маркетингова стратегія сталого бізнесу сфокусована на зміні поведінки туриста. Стимулювання тривалих та позасезонних подорожей, розробка тематичних турів та використання прозорості екологічних практик як ключового елемента просування допоможе не лише диверсифікувати потік, але й залучати більш платоспроможну та шанобливу до культури аудиторію.

Туристичні оператори та готелі відповідатимуть за інформування туристів щодо сортування сміття та правил поведінки, формуючи їх у відповідальних учасників місцевого середовища.

Практичне впровадження принципів сталого розвитку у приватному туристичному секторі Чеської Республіки стає не лише інструментом екологічної або соціальної відповідальності, а й стратегічним чинником довгострокової конкурентоспроможності.

Ефективна реалізація рекомендацій дозволяє бізнесу стати активним партнером державної політики, впливаючи на формування поведінки туристів, зменшуючи навантаження на популярні локації та сприяючи більш рівномірному розподілу туристичних потоків у регіонах. Водночас, сталий підхід забезпечує зміцнення взаємодії з місцевими громадами, підтримку економічної самодостатності регіонів та збереження культурної автентичності, що підвищує лояльність як гостей, так і місцевих жителів. Інтеграція екологічних технологій та практик підвищує ефективність використання ресурсів, знижує операційні

витрати та сприяє формуванню позитивного іміджу компаній, який стає конкурентною перевагою на міжнародному ринку.

У підсумку, перехід до сталого ведення бізнесу формує новий стандарт діяльності для всієї туристичної галузі, де економічні, соціальні та екологічні аспекти розглядаються як взаємопов'язані елементи стійкого розвитку, а відповідальність кожного суб'єкта стає ключовою умовою успіху у глобальному та регіональному масштабі.

4.3. Соціально-економічне обґрунтування та прогнозування ефекту від впровадження запропонованих рекомендацій

Соціально-економічне обґрунтування впровадження принципів сталого розвитку в туристичний сектор Чеської Республіки ґрунтується на комплексному аналізі потенційного впливу сформованих рекомендацій на ключові сфери функціонування туристичної галузі. Подолання овертуризму, зменшення антропогенного навантаження на туристичні центри та забезпечення збалансованого розвитку територій є стратегічними завданнями, які потребують системних, довгострокових та багатовимірних рішень. Запропоновані заходи спрямовані на оптимізацію туристичних потоків, розвиток екологічної, соціальної та управлінської відповідальності бізнесу, а також формування позитивної взаємодії між туристами, місцевими жителями й органами управління.

Наступний аналіз демонструє прогнозований ефект від імплементації підходів сталого розвитку, виокремлюючи економічну, соціальну, екологічну та управлінську компоненти. Кожна з них відіграє важливу роль у формуванні цілісної моделі сталого туризму, що дозволить Чехії підтримувати конкурентоспроможність туристичної галузі, одночасно зберігаючи природну та культурну спадщину.

Економічна складова сталого розвитку визначає потенційний фінансовий ефект від реалізації рекомендацій, який проявляється через оптимізацію витрат, підвищення туристичної привабливості регіонів, диверсифікацію туристичного

продукту, розвиток «повільного туризму» та розширення сезону. Впровадження екологічного транспорту, ефективних моделей управління відходами, цифрових систем контролю туристичних потоків та інших інноваційних елементів забезпечує підвищення ефективності діяльності туристичних підприємств та регіональних органів управління.

По-перше, сталий туристичний продукт має вищу додану вартість, оскільки орієнтований на аудиторію, яка готова інвестувати в якісний, автентичний та відповідальний досвід. За даними міжнародних досліджень, туристи, які обирають сталий відпочинок, витрачають у середньому на 20–40 % більше коштів у порівнянні з традиційним туристом. Вони залишаються в регіоні довше, відвідують більш різноманітні локації та активно користуються місцевими послугами: гастрономічними, культурними, рекреаційними.

По-друге, впровадження стратегій міжсезонного туризму дозволяє перетворити високосезонну модель на цілорічну, завдяки розвитку нових напрямів: екологічних маршрутів, гастротуризму, оздоровчих програм, культурних подій та тематичних фестивалів у періоди з низьким туристичним навантаженням. Це сприяє стабілізації доходів малого та середнього бізнесу й створює нові робочі місця.

По-третє, відповідність екологічним та соціальним стандартам підвищує інвестиційну привабливість регіону. Сьогодні інституційні інвестори, фонди розвитку та міжнародні організації віддають перевагу проектам, що відповідають ESG-критеріям (екологічним, соціальним та управлінським). Таким чином, регіони й міста, які впроваджують принципи сталості, мають більш високі шанси залучити зовнішні фінансові ресурси для модернізації інфраструктури, створення інноваційних центрів, розвитку транспортної системи та охорони довкілля.

По-четверте, екологізація інфраструктури (енергоефективні системи освітлення, водозбереження, повторне використання матеріалів) забезпечує оптимізацію витрат підприємств у середньо- та довгостроковій перспективі. Зниження ресурсоспоживання прямо впливає на скорочення операційних витрат,

а відповідність стандартам відкриває доступ до грантових програм ЄС, які компенсують частину інвестицій.

Загалом прогнозований економічний ефект демонструє, що сталий розвиток є не додатковим фінансовим навантаженням, а навпаки – інвестицією у підвищення конкурентоспроможності та стійкості туристичної галузі Чехії.

Соціальна складова сталого розвитку зосереджується на формуванні збалансованих відносин між туристами та місцевими жителями, що є критично важливим у контексті подолання овертуризму. Найбільш відвідувані міста Чеської Республіки, зокрема Прага, Чеський Крумлов та Карлові Вари, стикаються з підвищеним навантаженням на інфраструктуру, транспортну систему та житловий фонд, що формує негативне ставлення місцевого населення до туристів. Запропоновані рекомендації спрямовані на відновлення соціальної рівноваги та підвищення якості життя громад.

По-перше, активне залучення громад до процесу планування туризму дозволяє створити механізм спільної відповідальності. Місцеві жителі отримують можливість впливати на рішення, що стосуються використання територій, зонування, проведення масових заходів та розподілу доходів від туристичної діяльності. Це формує довіру та взаєморозуміння між громадою та управлінськими органами.

По-друге, впровадження сталого туризму сприяє збереженню культурної ідентичності та популяризації локальної спадщини. Розвиток ремесел, народних промислів, локальної гастрономії та культурних практик забезпечує зростання доходів для місцевих жителів та підвищує цінність території в очах туристів.

По-третє, раціональне управління потоками відвідувачів знижує рівень перенавантаження та шумового забруднення, розвантажує транспортну інфраструктуру та зменшує тиск на житловий сектор. Це призводить до підвищення загального рівня комфорту життя громади, що є важливою умовою соціальної стабільності.

По-четверте, розвиток екотуристичних та культурно-пізнавальних маршрутів у малих містах та сільських територіях стимулює більш рівномірний

розподіл туристів, створюючи нові можливості для локального бізнесу та збільшуючи туристичний потенціал територій, що раніше залишалися поза основними потоками.

Зростання позитивного ставлення місцевих жителів до туризму формується тоді, коли громади спостерігають пряму соціально-економічну вигоду: поліпшення інфраструктури, зростання зайнятості, збереження природного середовища, розвиток соціальних послуг. Це зумовлює формування позитивного соціального клімату, який підвищує якість туристичного досвіду та сприяє зміцненню локальної ідентичності.

Враховуючи актуальність проблеми овертуризму, **екологічний ефект** від впровадження рекомендацій є одним із найважливіших. Основні екологічні вигоди пов'язані зі зниженням антропогенного навантаження на природні та урбанізовані території, раціональним використанням ресурсів та підвищенням екологічної свідомості туристів.

Впровадження екологічного транспорту (електробуси, веломережі, пішохідні маршрути) зменшує викиди CO₂ та рівень шумового забруднення. Сучасні системи поводження з відходами, включно з роздільним збором, повторним використанням матеріалів та компостуванням, формують сталі підходи до управління ресурсами.

Підтримка природоохоронних територій через введення обмежень на кількість відвідувачів, створення регуляторних зон, запровадження системи електронного квитка та підвищення контролю дозволяє зберегти природні екосистеми для майбутніх поколінь. Таким чином забезпечується довгострокова екологічна стабільність, яка є основою туристичного потенціалу країни.

Суттєвим результатом реалізації рекомендацій стане зміцнення управлінської спроможності регіональних туристичних організацій, розробка систем моніторингу та аналітики, поява нових цифрових інструментів для прогнозування туристичних потоків та аналізу поведінки туристів. Важливою складовою є стандартизація діяльності через впровадження систем екологічного менеджменту, сертифікацій GSTC та екологічних маркувань.

Поліпшення управління туристичними потоками забезпечить більш якісний досвід для туристів, рівномірне навантаження на інфраструктуру та ефективне використання фінансових ресурсів.

Представлене економічне та соціальне обґрунтування чітко підтверджує, що впровадження принципів сталого розвитку в туристичний сектор Чехії є необхідним кроком для забезпечення довгострокової життєздатності галузі, а не просто черговою еко-ініціативою.

Сукупність економічних, соціальних, екологічних та управлінських ефектів від впровадження рекомендованих заходів підтверджує, що розвиток сталого туризму є стратегічно значущим напрямом для Чехії. Йдеться не про додаткові екологічні ініціативи, а про нову модель функціонування туристичного сектору, яка забезпечує довгострокову конкурентоспроможність, стійкість і позитивну взаємодію між туристами, бізнесом і громадами.

Таким чином, запропоновані рекомендації створюють фундамент для сталого управління туризмом, який дозволить ефективно подолати прояви овертуризму, зберегти культурну та природну спадщину й забезпечити стабільний розвиток туристичної галузі Чеської Республіки у перспективі найближчих десятиліть.

4.4. Оцінка ризиків та можливих обмежень реалізації запропонованих рекомендацій

Процес впровадження стратегій та практичних рішень, спрямованих на подолання овертуризму й формування сталих моделей управління туристичною сферою в Чеській Республіці, потребує детального аналізу можливих ризиків та обмежень, що можуть виникнути на різних етапах реалізації запропонованих заходів. Сфера туризму є багатокомпонентною системою, у якій взаємодіють економічні, соціальні, культурні, екологічні та просторові чинники. Тому будь-які управлінські рішення, спрямовані на регулювання туристичних потоків, розвиток інфраструктури або зміну політики використання територій, завжди супроводжуються ризиками як для окремих суб'єктів туристичної діяльності, так

і для місцевих громад, регіональних органів влади та державних інституцій. Урахування цих ризиків є ключовим елементом формування ефективної політики сталого розвитку туризму.

Однією з найважливіших груп ризиків, що впливають на ефективність реалізації запропонованих рекомендацій, є економічні ризики. Обмеження туристичних потоків — через запровадження квот, необхідність попереднього бронювання, підвищення туристичного податку або регулювання доступу до популярних локацій — можуть викликати занепокоєння з боку представників туристичного бізнесу, зокрема готелів, ресторанів, екскурсійних компаній, асоціацій гідів та власників туристичної інфраструктури. У короткостроковій перспективі такі обмеження можуть призвести до тимчасового зменшення прибутків у найбільш популярних туристичних центрах, передусім у Празі, Чеському Крумлові та на територіях національних парків. Водночас перехід до стійких моделей управління туризмом потребує значних інвестицій у модернізацію інфраструктури, цифрові системи моніторингу відвідувачів, реконструкцію зношених ландшафтів, створення нових маршрутів та розвиток альтернативних туристичних продуктів у регіонах, що поки не мають достатнього фінансового ресурсу. Складність полягає в тому, що не всі регіони Чехії перебувають у рівних економічних умовах: деякі мають доступ до міжнародних грантів і національних програм підтримки, тоді як інші відчувають дефіцит ресурсів і залежать від локальних бюджетів. Тому ризиком є нерівномірність фінансування рекомендацій, що може спричинити різний рівень їх ефективності залежно від території.

Важливою групою ризиків є інституційні та управлінські обмеження, пов'язані з недостатньою координацією між різними рівнями влади. У Чехії туристична політика є багаторівневою, і її формування залучає державні органи, регіональні управління, муніципалітети, адміністрації національних парків, неурядові організації, туристичні агенції та бізнес. Будь-які заходи щодо впровадження сталого розвитку можуть виявитися неефективними у разі недостатньої узгодженості між цими суб'єктами. Наприклад, якщо окреме місто

чи регіон активно впроваджує політику децентралізації туристичних потоків, але сусідня територія не бере участі в цих процесах, то результат буде частковим. Подібна ситуація характерна для популярних природних територій, де навантаження розподіляється нерівномірно, а інфраструктурні рішення мають прийматися комплексно. Ризик неузгодженості політик посилюється також через адміністративні бар'єри, тривалі бюрократичні процедури та інколи недостатній рівень компетентності окремих органів місцевого самоврядування в питаннях сталого планування.

Не менш важливою є група соціальних ризиків, що стосуються реакції місцевого населення та туристів на запропоновані зміни. Введення нових правил, таких як обмеження доступу до історичних кварталів у пікові періоди, підвищення туристичного податку, регулювання короткострокової оренди чи обмеження приватних екскурсійних маршрутів, може бути сприйняте як обтяжливе або таке, що зменшує свободу пересування. В окремих випадках це може викликати незадоволення не лише серед туристів, але й серед жителів міста. Частина мешканців побоюється, що радикальна трансформація туристичної політики може обмежити доступ до певних послуг або змінити звичний характер міського середовища. З іншого боку, місцеві громади, які найбільше потерпають від овертуризму, можуть підтримувати введення суворих обмежень, очікуючи швидкого розв'язання проблеми, але такі очікування можуть не реалізуватися в короткий термін, що теж створює ризик соціальної напруги. Важливо враховувати також ризик нерівномірної підтримки реформ різними групами населення: молодь і активні мешканці зазвичай підтримують сталий підхід, тоді як підприємці, пов'язані з туризмом, можуть виступати проти.

Наступною важливою групою є технологічні ризики, пов'язані з впровадженням цифрових рішень. Багато сучасних інструментів управління туристичними потоками — системи попереднього бронювання відвідування об'єктів, цифрові карти, мобільні додатки для моніторингу навантаження, сенсорні системи підрахунку потоку туристів, онлайн-керування маршрутами — потребують високого рівня цифровізації, стабільного інтернет-з'єднання,

готовності регіональних органів влади до використання сучасних технологій та наявності фахівців, здатних обслуговувати такі системи. Ризиком є те, що не всі регіони Чехії мають достатню технічну інфраструктуру, а деякі природні території, такі як Крконоше або Шумава, можуть мати території зі слабким покриттям, що ускладнює використання цифрових інструментів. Додатковим ризиком є можливість технічних збоїв або недостатньої зручності систем для користувачів, що може знижувати рівень їх використання туристами.

Важливими є також екологічні ризики, що стосуються особливостей природних територій та їх стійкості до змін навантаження. Навіть за наявності нових інфраструктурних рішень і туристичних маршрутів існує ризик, що природні екосистеми не встигатимуть відновлюватися після пікових навантажень. Наприклад, ерозія ґрунтів, деградація рослинного покриву, порушення маршрутизації диких тварин та зростання забруднення можуть відбуватися навіть при помірному, але нерівномірному туристичному потоці. У зв'язку з цим одним із ризиків є недооцінювання екологічної вразливості окремих локацій, що може призвести до невідповідності між реальним екологічним станом території та інтенсивністю її використання. Додатковим екологічним фактором ризику є кліматичні зміни, що впливають на туристичний сезон, обсяги снігового покриву та стан природних ресурсів. Наприклад, у гірських районах, таких як Крконоше, зменшення кількості снігу призводить до зміни туристичної активності та підвищеного навантаження на літні маршрути.

Суттєвими є й правові ризики, які пов'язані з наявним законодавством та можливими труднощами його адаптації до нових умов. Введення нових регуляторних механізмів, таких як контроль короткострокової оренди, обмеження на кількість туристичних груп або зміни в системі туристичного збору, потребує внесення змін до нормативно-правової бази. Процес ухвалення таких змін може бути значно тривалішим, ніж реальні потреби ринку. Правові ризики також включають можливі судові спори з бізнесом, який може оскаржувати нові правила, вважаючи їх обмежувальними або

дискримінаційними. Такі ситуації здатні затримувати впровадження рекомендацій і створювати додаткові витрати для муніципалітетів та держави.

Окремо слід розглянути ризики нерівномірного впливу запропонованих заходів на різні регіони країни. Туристичні центри Чехії мають різні структури економіки, різну залежність від туризму та різні масштаби проблем, пов'язаних з овертуризмом. Наприклад, Прага страждає від значного перенавантаження, тоді як частина периферійних регіонів недоотримує туристичний потік. У результаті впровадження обмежувальних заходів у великих туристичних центрах може призвести до перетікання туристів до менш підготовлених регіонів, що створює ризик появи нових зон перенавантаження або збільшення навантаження на інфраструктуру, яка до цього моменту не була розрахована на великий обсяг відвідувачів.

Слід зважати і на поведінкові ризики туристів, які полягають у ймовірності того, що нові правила сприйматимуться як обмежувальні або надто складні. Введення обов'язкової реєстрації для відвідування деяких природних об'єктів, заборона певних видів активності, вимоги щодо сортування відходів чи дотримання екологічних стандартів не завжди будуть прийняті туристами позитивно. Частина з них може переорієнтуватися на нелегальні маршрути або обирати менш контрольовані, але більш вразливі території. Це створює додаткові ризики неформального використання природних ресурсів, що ускладнює екологічний контроль.

Нарешті, суттєвою групою ризиків є глобальні та зовнішні фактори, що не залежать від внутрішньої туристичної політики Чехії. Йдеться про економічні кризи, політичні конфлікти, епідемії, зміни у міжнародних транспортних потоках, що можуть суттєво знизити або змінити характер туристичного потоку. Такі зовнішні події ускладнюють прогнозування та планування сталих стратегій, адже їх вплив може бути різким і непередбачуваним. Уряду та муніципалітетам необхідно враховувати, що навіть найефективніші стратегії можуть зазнавати корекції через глобальні чинники, які змінюють рівні попиту та доступність туристичних послуг.

У сукупності зазначені ризики та обмеження свідчать про те, що ефективна реалізація стратегій сталого розвитку туризму в Чеській Республіці має базуватися на гнучкій, поетапній та адаптивній моделі управління, що враховує місцеву специфіку, потреби різних груп стейкхолдерів та особливості функціонування природних і міських екосистем. Важливо забезпечити відкриту комунікацію між владою, громадськістю та бізнесом, поєднувати економічні інтереси з пріоритетами охорони довкілля, запроваджувати механізми моніторингу та контролю результатів і коригувати політику залежно від реальних змін у туристичній динаміці. Лише комплексний підхід, що включатиме ефективне управління ризиками, дозволить досягти довгострокового позитивного ефекту, зменшити негативні прояви овертуризму та забезпечити формування конкурентоспроможної та стійкої туристичної моделі Чеської Республіки.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження охарактеризовано основні аспекти принципів сталого розвитку й зазначено, що за даною концепцією повинні задовольнятися потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Фундаментальною основою стійкості є тривірна парадигма, що охоплює взаємопов'язані економічну, соціальну та екологічні складові.

Досліджено феномен надмірного туризму й визначено, що овертуризм – це ситуація, за якої вплив туризму в певний час і в певних місцях перевищує фізичні, екологічні, соціальні, економічні, психологічні та/або політичні пороги можливостей. Це явище можна описати в рамках трьох взаємопов'язаних областей: зростання, концентрація та управління. Причини та наслідки овертуризму вписуються в три виміри сталого розвитку, так як мають економічний, соціо-культурний та екологічний характер. Найвиразніше надмірний туризм проявляється в містах та «гарячих точках», у сезонні або святкові періоди, а також в місцях, що відновлюються після кризи.

Вивчено особливості впровадження принципів сталого розвитку в туристичній сфері. Воно спирається на такі групи механізмів та інструментів: регуляторно-правові та стратегічні механізми, які складаються з стратегічного планування, законодавчого регулювання та державно-приватного партнерства; економічні та фінансові інструменти, що включають пільги, субсидії та кредити підприємствам, що інвестують в сталий розвиток; управлінські інструменти – сертифікація, екомаркування, системи екологічного менеджменту.

Проаналізовано сучасний стан розвитку туризму в Чеській Республіці. Зазначено, що він туристичний ринок повністю відновився після пандемії та продовжує збільшувати свої показники. Продемонстровано туристичне районування Чехії та розподіл туристичних прибуттів по регіонам. Визначено основні види туризму та найвідоміші туристичні пам'ятки країни. Розглянуто структуру та досліджено діяльність державних органів влади Чеської Республіки в туристичній сфері.

Охарактеризовано прояви овертуризму в туристичних центрах Чеської республіки. Визначено основні ознаки та продемонстровано конкретні приклади. Проведений аналіз свідчить про те, що надмірна туристична активність формує комплексний соціально-економічний та екологічний тиск як на великі урбаністичні центри, насамперед Прагу, так і на менші міста та природоохоронні території. Виявлено, що відновлення туристичних потоків до докризового рівня, зумовлене відкладеним попитом, актуалізувало проблему перенавантаження інфраструктури та призвело до розширення географії овертуризму за межі столиці. Це свідчить про системний характер виклику, який потребує стратегічних, довготривалих і комплексних управлінських рішень для забезпечення сталого розвитку туристичної сфери країни.

Проаналізовано вплив овертуризму на туристичні центри Чеської республіки. Підтверджено його здебільшого негативний характер в економічній, соціальній та екологічній сферах. Статистичні дані засвідчили суттєве скорочення постійного населення історичних районів, зростання недоступності житла та структурні деформації місцевих ринків, спричинені короткостроковою орендою й домінуванням туристично орієнтованого бізнесу. Разом із тим показано, що економічні вигоди від туризму, хоча й вагомі на макрорівні, не компенсують локальних диспропорцій, які поглиблюють соціальну нерівність і підвищують вразливість туристичних дестинацій до глобальних криз. Аналіз також засвідчив амбівалентність сприйняття туристичних потоків місцевими громадами: попри об'єктивні соціальні труднощі, окремі населені пункти демонструють відносно позитивне ставлення до туризму, що свідчить про неоднорідність впливу та важливість локального контексту в оцінці овертуризму. Сукупність емпіричних даних підтверджує, що масовий туризм спричиняє глибокі трансформації соціально-демографічної структури, економічних моделей і просторового розвитку, а також посилює екологічні ризики, особливо в природоохоронних територіях.

Проаналізовано передумови впровадження принципів сталого розвитку в туристичній сфері Чеської Республіки. Здійснений огляд продемонстрував, що

країна володіє комплексною системою стратегічних, економічних, соціальних, політико-правових та інституційних чинників, які формують основу для переходу до стійкої моделі розвитку туризму. Виявлено, що економічні стимули створюють сприятливі умови для модернізації сектора, соціальні умови - підсилюють актуальність переходу до відповідальних практик. Екологічні передумови підтверджують нагальність впровадження сталих підходів через вразливість природних територій та їх ключове значення для туристичної привабливості країни. Політико-правова база Чехії — від стратегічних національних документів до природоохоронного законодавства — забезпечує нормативний фундамент для інтеграції принципів сталості, тоді як інституційна структура створює механізми координації між державними органами, місцевими управлінцями та туристичними організаціями.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що передумови сталого розвитку в туристичній сфері Чеської Республіки є сформованими та багатовимірними, однак потребують подальшої імплементації та посилення практичної ефективності. Ключовим викликом залишається зменшення концентрації туристичних потоків у Празі, розвиток регіонального потенціалу та оптимізація управління природними ресурсами. Реалізація принципів сталості стане визначальним фактором довгострокової конкурентоспроможності та збалансованого розвитку туристичної галузі країни.

Розглянуто досвід Чеської Республіки у впровадженні сталого розвитку та охарактеризовано як такий, що перебуває на етапі активного формування. Визначено, що країна має передумови для успішного впровадження – високий рівень освіченості, збережена природна спадщина та стратегічна орієнтація на якісний, а не кількісний туризм.

Водночас, за допомогою SWOT-аналізу виявлено ключові проблеми та бар'єри у цьому процесі: критична залежність від міжнародного ринку, локальне поширення та нерівномірний розподіл туристичних потоків, що може призвести до поглиблення овертуризму, кліматичних змін, економічних та соціальних криз. Також визначено перспективи розвитку, а саме: диверсифікація туристичного

продукту, інвестиції в "зелену" інфраструктуру, цифровізація туристичної сфери. Вони можливі за рахунок доволі добре розвинутій інфраструктурі, високому рівню охорони довкілля, впізнаваному туристичному бренду країни та активній державній політиці.

Сформовано рекомендації для уряду та місцевих органів влади. Основною метою діяльності Уряду Чеської Республіки в контексті стійкого розвитку є формування національної стратегії та впровадження принципів сталості. Це все направлено на забезпечення добробуту населення, формування свідомого суспільства, мінімізацію негативного впливу масового туризму. Місцеві органи влади повинні застосувати ці принципи та закони на практиці на регіональному рівні. Їх діяльність має більш точкові завдання: створення «зеленої» інфраструктури, управління відходами, залучення громад до активної участі в усіх процесах.

Розроблено практичні рекомендації для туристичних операторів та бізнесу. Діяльність суб'єктів туристичного ринку повинна бути направлена на реалізацію національної політики на своєму рівні. Це стосується управління ресурсами, стійкої маркетингової діяльності.

Обґрунтовано та спрогнозовано соціально-економічний ефект від впровадження запропонованих рекомендацій. Продемонстровано, що вони матимуть комплексний економічний і соціальний ефект. Екологічні рішення, сталий транспорт, ефективне управління відходами та активне залучення громад підсилять економічну стійкість бізнесу й покращать якість життя місцевих жителів. Економічний ефект проявляється у зростанні середнього чека туриста, розширенні туристичного сезону завдяки диверсифікації пропозиції та підвищенні інвестиційної привабливості регіонів відповідно до ESG-критеріїв. Соціальні вигоди включають зміцнення підтримки туризму з боку місцевих громад, які отримують прямі переваги від збереження природних і культурних ресурсів, покращення інфраструктури та створення нових можливостей. У сукупності ці фактори доводять, що сталий туризм є не просто екологічною

ініціативою, а стратегічною умовою довгострокового розвитку туристичної галузі Чехії.

Сталий розвиток є стратегічною моделлю, яка усуває внутрішні суперечності овертуризму. Він замінює короткострокову, руйнівну гонитву за кількістю туристів на довгострокове, стійке управління якістю досвіду. Це забезпечує збереження унікального туристичного капіталу Чехії (культури та природи) та формує міцну, стійку і соціально відповідальну спільноту, що є фундаментальною ціллю як для бізнесу, так і для держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Миронов Ю.Б. Концепція сталого розвитку туризму. Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. "Управління розвитком соціально-економічних систем" (м. Харків, 15-16 червня 2022 р.) Харків: ДБТУ, 2022. 504 с. С.473-475.
2. World Commission on Environment and Development (WCED). Our Common Future. Oxford University Press, 1987
3. Sachs, Jeffrey David. The age of sustainable development. Columbia University Press(2015).
4. Weiss, Edith Brown. In Fairness To Future Generations and Sustainable Development. American University International Law Review 8, no. 1 (1992): 19-26.
5. United Nations General Assembly. 2015. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution A/RES/70/1. Adopted September 25, 2015. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>
6. Смирнов І.Г. Концептуальні засади стратегії сталого розвитку урботуризму в умовах овертуризму. Тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. «Економіка, облік, фінанси та право в умовах глобалізації: тенденції та перспективи» (м. Полтава, 12 вересня 2019 р.). У 3 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч.1. 71 с. С.65-70.
7. Мальська М.П., Паньків Н.М., Ховалко А.Б. Історія розвитку туризму. Навчальний посібник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2016. 117 с.
8. Колотуха О.В. // Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика (словник-довідник). — Електронний ресурс. — Режим доступу: <https://geohub.org.ua/node/1901>
9. Красько А.Б, Леонт'єв А.В. Овертуризм у місті Прага: виклики для сталого розвитку туризму в Чехії. Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід / Матеріали XIX Міжнародної наукової конференції. — Львів, 2025. — С. 180-183.
10. Butler R.W., Dodds R. Overcoming overtourism: a review of failure: Tourism review, 26 Jan 2022, Vol. 77, Issue 1, pages 35 – 53.

11. Capocchi A., Vallone C., Pierotti M., & Amaduzz A. (2019) Overtourism: A Literature Review to Assess Implications and Future Perspectives. Sustainability, no. 11(12).
12. Francis J. Overturizm-what is it, and how can we avoid it? Responsible travel. (2017).
13. Euromonitor International reveals world's Top 100 City Destinations for 2024. URL: <https://www.euromonitor.com/press/press-releases/december-2024/euromonitor-international-reveals-worlds-top-100-city-destinations-for-2024>
14. Stephen Ekstorm. 2024 Global Tourism Statistics. Learn Tourism Blog(2025). URL: <https://learntourism.org/>
15. Сайт туристичної статистики Чеської Республіки. URL: <https://tourdata.cz/data/navstevnost-huz/>
16. Сайт VisitCzechia. URL: <https://www.visitczechia.com/>
17. Сайт Чеського статистичного управління. URL: <https://csu.gov.cz/domov>
18. Сайт Інституту медичної інформації та статистики Чеської Республіки. URL: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=vystupy--tematicke-rady&id=814>
19. Сайт Чеського туристичного управління. URL: <https://www.czechtourism.cz/en-US/>
20. Сайт Медіа бібліотеки Czech Tourism. URL: <https://media.visitczechia.com/>
21. Стеценко С., Трутненко І. Мурали vs графіті – як у Празі борються зі стихійними вуличними малюнками(2020). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/jak-borutsia-z-obliovuvanniam-budynkiv-u-prazi/30407129.html>
22. Сайт Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/Main_Page
23. Сайт UNESCO World Heritage Convention. URL: <https://whc.unesco.org/>
24. Johnston R. Night hiking reaches peak interest in Czechia's Krkonoše National Park. Expets(2022). URL: <https://www.expats.cz/czech-news/article/czechia-s-snezka-mountain-saw-up-to-10-000-visitors-a-day?utm>

25. Brabec, T. Analýza infrastrukturních potřeb hl. m. Prahy (zaměřená na infrastrukturu vybrané občanské vybavenosti). Praha: Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy (2019).
26. Sýkora, J. Airbnb in Prague: Analysis of the Status and Development of Short-term Private Rentals 2018–2023. Prague: Prague Institute of Planning and Development (2024).
27. Щорічний звіт про ринок нерухомості в Європі "Deloitte Property Index 2025". URL: <https://www.deloitte.com/cz-sk/en/Industries/real-estate/research/property-index.html>
28. Krajíčková A., Hampl F., Láncošová E. Visitors' Perception of overtourism Impacts in a small destination. *Anatolia - International Journal of Tourism and Hospitality Research*. 2022, vol. 33, No 2, p. 236-246.
29. Travel in the Czech Republic. Report October 2025. Euromonitor International. URL: <https://www.euromonitor.com/travel-in-the-czech-republic/report>
30. Сайт Організації управління туризму міста Праги. URL: <https://praguecitytourism.com/about-us/tourism-strategy/>
31. Сайт міста Праги. URL: <https://prague.eu/en/>
32. Сайт Міністерства охорони навколишнього середовища Чеської Республіки. URL: <https://mzp.gov.cz/cz>
33. Барна М.Ю. Роль стратегічного управління в розвитку туристичних дестинацій: теоретичні аспекти та практичні імперативи. Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. «Сталий розвиток туризму на засадах партнерства: освіта, наука, практика» (м. Львів, 15-16 травня 2025 р.) Львів: ЛТЕУ, 2025. 258 с. С.12-16.
34. Сайт Державної податкової служби Чеської Республіки. URL: <https://financnisprava.gov.cz/>
35. Кулиняк І.Я., Іваницький Н.Б. Тенденції розвитку маркетингових комунікацій туристичних підприємств в умовах цифровізації // Механізм регулювання економіки. 2023. Вип.4(102). С.29-34.

36. Смирнов І.Г., Любіцева О.О. Логістика в туризмі. Міжнародний туристичний бізнес і логістика в туризмі. Навчальний посібник. К.: Видавництво Ліра-К, 2024. 533 с.
37. Леонт'єв А.В. Красько А.Б, Шацький НПП як центр активного туризму. Контексти активного туризму / Матеріали науково-практичної конференції. – Львів, 2024. – С.123-